

Voorkomen van voortijdig schoolverlaten

De noodzaak van differentiatie
en decentralisatie

Kenniscentrum D66

Voorkomen van voortijdig schoolverlaten

De noodzaak van differentiatie en decentralisatie

Barbara Jolien van Wijk

Kenniscentrum D66
Den Haag, april 2005

Inhoudsopgave

1. INLEIDING.....	5
2. HET PROBLEEM VAN VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN	6
2.1. DEFINIËRING.....	6
2.2. GEGEVENS	7
2.3. GEVOLGEN.....	8
3. DE OORZAKEN VAN VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN	10
3.1. DE LEERLING	10
3.2. DE GROTE STEDEN	12
3.3. HET ONDERWIJSSYSTEEM	13
4. DE HUIDIGE AANPAK VAN VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN.....	15
4.1. REGISTRATIE	15
4.2. BEGELEIDING	15
4.3. INDIVIDUELE LEERWEGEN	16
4.4. DECENTRALISATIE.....	18
5. DE RESULTATEN VAN DE ENQUÊTE EN DE INTERVIEWS	20
5.1. ENQUÊTES	20
5.2. INTERVIEWS.....	21
6. DIFFERENTIATIE IN PROBLEMEN, OORZAKEN EN AANPAK.....	23
6.1. GROEPSINDELING.....	23
6.2. GROEPSPECIFIEKE PROBLEMATIEK.....	24
7. CONCLUSIES.....	30
8. AANBEVELINGEN.....	33
9. LITERATUUR.....	36
10. GEBRUIKTE AFKORTINGEN	38
11. GEÏNTERVIEWDE SCHOOLDIRECTEUREN	38

Het gaat heel behoorlijk met het onderwijs in ons land. De Onderwijsraad noemt in 'De stand van educatief Nederland' de prestaties van Nederlandse leerlingen in vergelijking met die in andere landen goed, zeker als ze worden afgezet tegen de relatief lage onderwijsuitgaven. (De Onderwijsraad, 2005)

1. Inleiding

De Nederlandse leerlingen scoren goed bij internationaal vergelijkende toetsen, de keuzevrijheid voor onderwijsdeelnemers is groot, evenals de mate van autonomie van onderwijsinstellingen. Het hoge aantal voortijdig schoolverlaters wordt genoemd als een van de zwakke punten van het Nederlandse onderwijsstelsel.

Voortijdig schoolverlaten krijgt al jarenlang veel aandacht. In de media zijn talloze publicaties over dit onderwerp verschenen. Daarin wordt vaak een beeld geschetst van grote aantallen leerlingen die het onderwijs verlaten zonder enig toekomstperspectief. De groep schoolverlaters is echter niet zo homogeen als waar men over het algemeen van uitgaat. Verschillende groepen jongeren verlaten het onderwijs om verschillende redenen en ook de problematiek is in iedere groep anders. Bovendien zijn de problemen niet in het hele land even groot.

Nederland wil zich profileren als kenniseconomie. In een kenniseconomie is scholing noodzakelijk voor innovatie en economische ontwikkeling. Het opleidingsniveau van de bevolking geldt als een belangrijke indicator van de kwaliteit van de kenniseconomie. Om te zorgen dat men het onderwijs verlaat met een voldoende opleidingsniveau is het begrip 'startkwalificatie' ontwikkeld. De startkwalificatie geeft aan dat de jongeren in staat zijn zich als beroepsbeoefenaar op de arbeidsmarkt staande te houden.

Aan de startkwalificatie-eis wordt voldaan als een beroepsopleiding is afgerond op minimaal niveau 2 van het MBO, een kort MBO-kwalificatie of twee met goed gevolg afgeronde jaren MBO. Ook HAVO- en VWO-gediplomeerden beschikken over een startkwalificatie. Jongeren die het onderwijs voor minimaal een maand verlaten zonder startkwalificatie zijn 'voortijdig schoolverlaters'. (Ministerie van OCenW, 1993) Jongeren die enkel beschikken over een VMBO-diploma of een MBO-diploma op niveau 1 zijn alleen in het bezit van een zogenaamde 'opstapkwalificatie'. Geen startkwalificatie dus, en daarmee zijn ze voortijdig schoolverlaters.

In navolging van de afspraken die gemaakt zijn op de Europese top in Lissabon in 2000 wil het kabinet dat het aantal voortijdig schoolverlaters fors afneemt. In 2006 moet het aantal met 30 procent zijn afgenomen tot 49.000, in 2010 met de helft tot ongeveer 35.000. Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCenW) geeft in haar visie op de toekomst van het voortgezet onderwijs aan dat het probleem van het voortijdig schoolverlaten in 2005 en 2006 aangepakt gaat worden middels doorgaande leerlijnen, leerplichtinstrumenten en vaker leren in de praktijk. (Ministerie van OCenW, 2004a)

Dit rapport beschrijft welke problemen er met het voortijdig schoolverlaten zijn, waar die problemen zich voordoen, hoe ze zijn ontstaan en hoe ze zouden kunnen worden opgelost. Directeuren van scholengemeenschappen komen aan het woord over hun ervaringen met het beleid. In hoofdstuk 6 differentiëren we de problematiek voor verschillende groepen schoolverlaters. We sluiten af met een aantal conclusies en aanbevelingen.

Aan de hand van het begrip startkwalificatie wordt bepaald welke jongeren worden gezien als voortijdig schoolverlaters en welke niet. Op lange termijn hebben jongeren die niet aan de startkwalificatie-eis voldoen over het algemeen slechte perspectieven op de arbeidsmarkt.

2. Het probleem van voortijdig schoolverlaten

Geprobeerd wordt jongeren terug naar school te krijgen middels de leerplicht en de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie. In Nederland gaat het om ongeveer 65.000 jongeren per jaar. In veel opzichten doet Nederland het daarmee beter dan andere westerse landen.

2.1. Definiëring

2.1.1. De leerplicht en de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie

Jongeren zijn volgens de leerplichtwet uit 1969 verplicht onderwijs te volgen. De volledige leerplicht geldt tot het einde van het schooljaar waarin de leerling 16 jaar wordt, of totdat hij of zij twaalf jaar volledig dagonderwijs heeft gevolgd. De leerling moet vijf dagen per week onderwijs volgen. Hierna is de jongere nog één schooljaar partieel leerplichtig. Hij of zij moet minimaal twee dagen per week naar school.

Omdat niet-leerplichtige schoolverlaters zonder startkwalificatie volgens het Ministerie van OCenW onvoldoende in staat zijn om zich op de arbeidsmarkt staande te houden is in 1994 de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie ingesteld. In 2001 is deze verder uitgewerkt in de RMC-wet. Ook leerlingen die niet meer leerplichtig zijn worden nu gestimuleerd om een opleiding te volgen totdat zij een startkwalificatie hebben behaald. Nederland is daartoe onderverdeeld in 39 RMC regio's. Alle gemeenten in die regio's registreren; de contactgemeente van de regio moet voor jongeren tot 23 jaar de voorwaarden scheppen om de voor hen hoogst haalbare en meest passende onderwijs- en/of arbeidsmarktpositie te bereiken.

2.1.2. De startkwalificatie

Volgens de definitie van de startkwalificatie heeft iemand met een diploma op niveau 2 van het MBO goede perspectieven op de arbeidsmarkt. Of dit werkelijk zo is kan worden nagegaan met behulp van de waarde van de beroepsopleidingen op de arbeidsmarkt. Deze waarde kan geïllustreerd worden aan de hand van zes indicatoren: de kans op deelname aan vervolgonderwijs, de kans op betaald werk, de kans op een baan, het niveau van het beroep, de kans op een baan in eigen richting en het bruto uurloon.

In tabel A staat aangegeven tussen welke opleidingsniveaus in het beroepsonderwijs zich de grootste relatieve verbetering van de positie op de arbeidsmarkt voordoet. Voor de meeste indicatoren geldt dat niveau 2 van het MBO relatief goede opbrengsten genereert op de arbeidsmarkt. De startkwalificatie lijkt dus inderdaad noodzakelijk voor een goed arbeidsperspectief. Bovendien is gebleken dat de werkloosheid onder 25 tot 29 jarigen zonder een startkwalificatie drie maal hoger ligt dan onder jongeren uit dezelfde leeftijdscategorie die deze wel hebben.

Soms wordt ervoor gepleit de eisen die worden gesteld aan de startkwalificatie te verhogen omdat er in Nederland een overschot aan lager opgeleiden en een tekort aan hoger opgeleiden is. Men neemt dan aan dat pas het arbeidsperspectief van HBO-opgeleiden echt goed is. Als men deze verhoging doorvoert zullen veel meer jongeren als voortijdig schoolverlater geregistreerd staan.

Tabel A: Grootste relatieve verbetering van arbeidsperspectief

Indicator	MBO BOL	MBO BBL
Kans op deelname aan vervolgonderwijs	VMBO-niveau 1	VMBO-niveau 1
Kans op betaald werk	VMBO-niveau 1	niveau 1-2
Kans op een vaste baan	niveau 2-3	VMBO-niveau 1
Niveau van het beroep	niveau 1-2	niveau 1-2
Kans op een baan in eigen richting	niveau 2-3	niveau 1-2
Bruto uurloon	VMBO-niveau 1	VMBO-niveau 1

Bron: Dekkers, 2003

2.2. Gegevens

2.2.1. Onderzoek

Onderzoek naar voortijdig schoolverlaten is niet altijd eenvoudig te interpreteren. De onderzoeken noemen aantallen en percentages die op het eerste gezicht tegenstrijdig lijken; dat hoeven ze echter niet altijd te zijn. Verschil in operationalisering van het voortijdig schoolverlaten verklaart meestal de tegenstrijdigheid. Zo kan uitgegaan worden van uitvallers of van voortijdig schoolverlaters, van ongediplomeerden of van ongekwalificeerden. Bovendien kan gebruik gemaakt zijn van verschillende jaren of verschillende leeftijdscategorieën. Soms wordt een correctie uitgevoerd voor het aantal herplaatste voortijdig schoolverlaters.

Uitval kan worden weergegeven per jaar of voor een bepaalde categorie mensen. Daardoor kan een uitval van gemiddeld 3 procent per jaar door cumulatie leiden tot een percentage van 15 procent ongekwalificeerde jongeren in de leeftijd van 18 tot 24 jaar. Het kan gaan over de schoolverlaters die dat jaar zijn uitgevallen, maar ook over zowel de nieuwe uitvallers als over hen die in de voorgaande jaren al zijn uitgevallen en nog niet zijn herplaatst. Als laatste zijn voortijdig schoolverlaters op te delen in een groep die niet het vermogen heeft om de startkwalificatie te bereiken, en een groep die dit wel zou kunnen maar het desondanks niet doet. Vergelijken van onderzoeken en gegevens is door verschil in indeling soms vrijwel onmogelijk.

2.2.2. Aantallen

De afgelopen jaren is het aantal geregistreerde voortijdig schoolverlaters sterk gestegen: van 40.000 in 2000 naar 70.500 in 2002. Vorig jaar daalde het aantal uitvallers voor het eerst weer voorzichtig, naar 63.800. Hierbij moet worden opgemerkt dat niet alle voortijdig schoolverlaters het onderwijs definitief verlaten. In 2003 werden meer dan 20.000 jongeren herplaatst in een onderwijs- of arbeidstraject. Het percentage herplaatsten stijgt. Onduidelijk is hoeveel uitvallers het onderwijs definitief de rug toekeren en hoeveel later weer met een opleiding beginnen.

De toename van het schoolverlaten in de afgelopen jaren komt voornamelijk door de verschillende maatregelen die de overheid heeft genomen. De wet- en regelgeving met betrekking tot de leerplicht is stringenter geworden. Ook de invoering van de bredere definiëring van het voortijdig schoolverlaten aan de hand van de startkwalificatie heeft het aantal leerlingen dat gekwalificeerd wordt als voortijdig schoolverlater verhoogd. Bovendien is de registratie verbeterd.

Voortijdig schoolverlaten vindt niet op alle scholen plaats. Volgens de onderwijsinspectie meldt eenderde van de VMBO-scholen helemaal geen ongediplomeerd schoolverlaten, een kwart meldt slechts één geval. Ongeveer de helft van de HAVO/VWO scholen meldt ongediplomeerd schoolverlaten. (Onderwijsinspectie, 2003a) Hoe deze gegevens zich verhouden tot de bevinding dat slechts eenderde van de instellingen alle gegevens over het voortijdig schoolverlaten aan het meldpunt levert is onduidelijk. (Van Tilborg e.a., 2004b)

2.2.3. Internationaal

Een internationale vergelijking van percentages schoolverlaters is niet eenvoudig vanwege verschillen tussen onderwijssystemen. De meeste westerse landen hebben alleen een volledige leerplicht tot 16 jaar en geen partiële leerplicht. Daarnaast hanteren landen verschillende definities van het begrip voortijdig schoolverlaten. Om verschillende onderwijssystemen toch te kunnen vergelijken is door de OESO een internationaal classificatiesysteem (ISCED) ontwikkeld.

Ook deze gegevens zijn echter niet geheel vergelijkbaar. Het startkwalificatieniveau (ISCED3) wordt in vrijwel alle landen gelegd bij 18 jaar (12 à 13 jaar onderwijs). In de Nederlandse gegevens gaat men echter uit van 14 jaar onderwijs. Het criterium voor voortijdig schoolverlaten ligt in Nederland in het internationale schalingssysteem daardoor hoger dan in de meeste overige landen. Het op nationaal niveau gehanteerde startkwalificatieniveau sluit beter aan bij het ISCED3-niveau. Daarnaast verzamelen niet alle landen de gegevens op dezelfde wijze. Zo wordt niet altijd gecorrigeerd voor dubbeltellingen.

Vergelijken is dus alleen mogelijk met het nodige voorbehoud. Den Boer e.a. (2000) hebben dit toch geprobeerd voor twee verschillende categorieën schoolverlaters. Allereerst kunnen percentages uitvallers met volledige leerplicht worden vergeleken. Hiervoor zijn, afhankelijk van het land, de gegevens van 15-, 16- of 17-jarige leerlingen gebruikt. Het percentage voortijdig schoolverlaters in

deze categorie is in Nederland in vergelijking met andere landen vrij laag: nog geen 3 procent. Alleen Australië heeft een lager percentage van nog geen 2 procent. De percentages van Zweden en Frankrijk zijn vergelijkbaar met die van Nederland. In de Verenigde Staten heeft op 16-jarige leeftijd reeds 21,4 procent van de jongeren het onderwijs verlaten. Ook België, Duitsland, Groot-Brittannië Hongarije en Spanje doen het slechter dan Nederland.

Daarnaast kan gekeken worden naar het schoolverlaten zonder kwalificaties. Hiervoor is gebruik gemaakt van het percentage leerlingen dat op 17-jarige leeftijd niet meer op weg is naar een startkwalificatie. In Nederland is dit ongeveer 8 procent. Ook dit percentage is relatief laag in vergelijking met andere landen: alleen Zweden scoort beter. Duitsland en Frankrijk hebben vergelijkbare percentages. Canada, Denemarken, Hongarije, Ierland, Spanje en de Verenigde Staten doen het slechter dan Nederland.

Het percentage jongeren in de leeftijd van 15 tot 19 dat niet naar school gaat en werkloos is bedraagt in Nederland nog geen 4 procent, terwijl de OESO-landen een gemiddelde van 8,5 procent kennen. De groep jongeren met een sterk verhoogde kans op sociale uitsluiting is daarom erg klein. (Ministerie OCenW, 2002) De Onderwijsraad schetst echter een iets nadeliger beeld. In Nederland zou 15 procent van het aantal 18- tot 24-jarigen geen onderwijs volgen en geen startkwalificatie hebben behaald terwijl dit in de ons omringende landen voor gemiddeld 12 procent geldt. In bijvoorbeeld Zweden gaat het om slechts 9 procent. Engeland daarentegen scoort slechter dan Nederland met 16 procent. Dit laatste percentage is ook het gemiddelde van de Europese Unie. (Onderwijsraad, 2005)

2.3. Gevolgen

2.3.1. Bezigheden

Het vooruitzicht van jongeren zonder startkwalificatie is volgens de Onderwijsinspectie veelal langdurige of frequente werkloosheid, een gebrekkig ontwikkelingsperspectief in het arbeidsproces en mogelijk zelfs criminaliteit. De samenleving moet vervolgens hoge kosten maken om de groep op te vangen, te begeleiden of de effecten van het gedrag van deze groep te compenseren. (Onderwijsinspectie, 1997) Ook anderen wijzen erop dat voortijdig schoolverlaten leidt tot criminaliteit, psychosociale problemen, ongeschoolde arbeid, werkloosheid en problematische leefomstandigheden. (Junger-Tas, 2000)

Cijfers over hoe schoolverlaters na hun studie terechtkomen ontbreken echter grotendeels. Onderzoeken van voor de invoering van de RMC-wet geven aan dat jongeren tevreden zijn met hun situatie, vaak werken en dat een aanzienlijk deel alsnog een startkwalificatie behaalt. (Portengen e.a., 1998; Algemene Rekenkamer, 2001) Van na 2001 zijn alleen plaatselijke onderzoeken bekend. In Rotterdam blijken voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs anderhalf jaar later vrijwel allemaal weer aan een opleiding te zijn begonnen. Ongeveer 10 procent werkt en 5 procent is werkloos. Van de MBO-uitvallers volgt 35 procent een opleiding, 45 procent werkt en 15 procent is werkloos. Uitvallers met een diploma volgen vaker weer een opleiding en zijn minder vaak werkloos. (DSOGR, 2004) In Alkmaar blijken de jongeren na zeven maanden tot twee jaar vrijwel allemaal te werken. Een enkeling volgt een opleiding of is werkloos. (Derriks e.a., 2003)

2.3.2. Toekomstperspectief

Het Research centrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) heeft onderzoek gedaan naar de arbeidsmarktverwachting van schoolverlaters voor 2008. Zij gebruiken hierbij de ITA: Indicator Toekomstperspectief Arbeidsmarkt. Deze ITA geeft meer informatie dan alleen het werkloosheidspercentage; er wordt ook rekening gehouden met de perspectieven op lange termijn. Een waarde rond de 1 wijst op een evenwichtssituatie. Dit is de grens tussen een redelijk en een goed perspectief. Hoe hoger de ITA, hoe slechter het arbeidsmarktperspectief. (Cörvers e.a., 2003a en b)

In tabel B staan naast het perspectief van de schoolverlater en zijn ITA de werkloosheidscijfers volgens het ROA en het CBS. De werkloosheidscijfers van het ROA zijn gebaseerd op alleen de groep schoolverlaters en gelden voor 2004. De cijfers van het CBS betreffen de gehele beroepsbevolking en zijn berekend over 2002. Naast de werkloosheidscijfers staat de gemiddelde baanzoekduur van schoolverlaters in maanden volgens het CBS in 2001. Tevens staat het gemiddeld bruto maandloon genoemd.

Het arbeidsmarktperspectief van jongeren met alleen een diploma op basis- of voortgezet onderwijsniveau is matig tot slecht. Opvallend is dat het arbeidsperspectief van leerlingen die de gemengde, kaderberoepsgerichte, of basisberoepsgerichte leerweg in het VMBO hebben gevolgd het slechtst is, maar dat de werkloosheidscijfers voor deze groepen lager zijn dan die van andere jongeren met alleen een diploma op voortgezet onderwijsniveau. Dit komt doordat deze leerlingen vaak terecht komen in (ongeschoolde) tijdelijke baantjes. Hierdoor is hun perspectief op de lange termijn niet goed. Ook de gemiddelde baanzoekduur is voor lager opgeleiden korter dan voor hoger opgeleiden. Het gemiddeld maandloon stijgt over het algemeen bij het afronden van een hogere opleiding. VMBO-t gediplomeerden zijn echter slechter af dan de overige VMBO-ers.

Tabel B: Toekomstperspectief van schoolverlaters

Schoolverlaters met diploma	Perspectief	ITA	Werkloosheid		Gemiddelde baanzoekduur	Gemiddeld maandloon
			ROA	CBS		
Basisonderwijs	slecht	1,11		7,7%		
VMBO overig	slecht	1,21	7%	4,8%	3,8 maanden	684 euro
VMBO theorie	matig	1,13	14%	7,2%		618 euro
HAVO	matig	1,14	17%	5,8%	4,8 maanden	822 euro
VWO			13%			945 euro
MBO BOL 1/ 2	goed	1,02	16%	3,0%		921 euro
MBO BOL 3/ 4			4%			1.278 euro
MBO BBL 1/ 2			4%			1.263 euro
MBO BBL 3/ 4			2%		1.573 euro	
HBO	goed	0,97	6%	3,0%	4,8 maanden	1.785 euro
WO	goed	0,94	5%	3,6%	7,2 maanden	2.193 euro

Bron: Cörvers e.a., 2003; CBS, 2005

Voortijdig schoolverlaters hebben vaak vergelijkbare achtergrondkenmerken. Ook in hun schoolloopbaan zijn bepaalde overeenkomsten terug te vinden. De werkelijke oorzaak van hun uitval ligt meestal in een combinatie van verschillende factoren op verschillende niveaus. Voortijdig schoolverlaten wordt wel gezien als het eindpunt van een proces dat begint als de leerling terecht komt in de negatieve spiraal van

3. De oorzaken van voortijdig schoolverlaten

slechte prestaties en een daaruit voortvloeiende demotivatie. Demotivatie leidt tot een verminderde aandacht voor school en tot spijbelgedrag, waardoor de cijfers nog verder dalen. De slechte prestaties kunnen in eerste instantie geweten worden aan individuele kenmerken van de leerling, gebrekkige mogelijkheden die de bredere maatschappelijke omgeving de leerling biedt of aan pedagogische en onderwijskundige aspecten.

3.1. De leerling

3.1.1. Leerlingkenmerken

Naar de kenmerken van de voortijdig schoolverlater is veel onderzoek gedaan, zoals leeftijd: ze zijn gemiddeld een half jaar ouder bij de start van het voortgezet onderwijs en hebben dus vaak al vertraging opgelopen in het basisonderwijs. De meeste uitval vindt plaats onder partieel leerplichtigen van 16 en 17 jaar. Naarmate leerlingen ouder worden valt een hoger percentage van de leerlingpopulatie uit. (Zie tabel C) Onder voortijdig schoolverlaters is het percentage jongens iets groter dan het percentage meisjes. Dit sekseverschil geldt nog sterker voor de allochtone schooluitvallers. (Suhre e.a., 2004) Gecorrigeerd naar schooltype zijn er geen verschillen in intelligentie tussen schoolblijvers en schoolverlaters. (Den Boer e.a., 2000)

Tabel C: Voortijdig schoolverlaten per jaar naar leeftijd

Leeftijd	VSV tov. totaal aantal VSV	VSV tov. de leerlingpopulatie
<14	7%	1%
14/15	9%	
16/17	26%	7%
18/19	21%	9%
20/21	15%	
22/23	11%	
Totaal	100%	4%

Bron: Van Tilborg e.a., 2002

3.1.2. Motivatie

Voortijdig schoolverlaters hebben vaker het gevoel geen controle te hebben over hun eigen leven en schatten hun schoolbekwaamheid negatief in. Daarmee hangt samen dat ze minder belang hechten aan school en lagere aspiraties hebben. Toch wil ruim 94 procent ooit nog een diploma behalen. (Ministerie van OCenW, 2003b) Een kwart van de uitvallers gaat niet graag naar school. Dit was soms al zo op de lagere school, maar meestal ontwikkelde het zich pas op de middelbare school of in het beroepsonderwijs.

Een directe samenhang tussen spijbelen en voortijdig schoolverlaten kan niet worden bewezen. Uit onderzoek blijkt dat uitvallers niet meer of minder spijbelen dan schoolblijvers: scholen ervaren echter dat voortijdig schoolverlaters vaak eerst een periode veel spijbelen. Er zijn wel aanwijzingen dat verzuim van vrienden of vriendinnen de kans op voortijdige uitval vergroot. Ook het spijbelen in buitenschoolse vriendennetwerken gaat vaak vooraf aan voortijdig schoolverlaten. (Dekkers, 2003)

Schoolverlaters interpreteren een gebrek aan reactie van de school in geval van spijbelen sterk als gebrek aan interesse. Dit doet bij hen het gevoel ontstaan dat het er niet toe doet of ze al dan niet naar school gaan. Meer dan de helft van de voortijdig schoolverlaters heeft problemen met de docenten, ongeveer 10 procent ook met zijn medeleerlingen. Uitvallers voelen zich wat onveiliger op school dan andere leerlingen. (Onderwijsinspectie, 2000) Van de voortijdig schoolverlaters is 20 procent in aanraking geweest met justitie, iets meer dan 50 procent met de jeugdzorg. Deze percentages liggen ver boven het Nederlands gemiddelde. (NIZW jeugd, 2005)

Uitval is soms te wijten aan een verkeerde schoolkeuze. De school biedt dan niet wat de leerling ervan verwacht had. De afweging tussen het nut en belang van school en vrije tijd bepaalt of al dan niet naar school wordt gegaan. Leerlingen ervaren een concurrentie tussen school en vrije tijd. Vooral uitgaan en bijbaantjes zorgen voor veel afleiding. Ook de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt kan een rol spelen, maar deze is op zich slechts zelden de doorslaggevende factor. Meestal is dan ook iets mis in de situatie op school of thuis (zie hieronder). Een enkele keer is ziekte van de leerling de oorzaak.

3.1.3. Schoolloopbaan

Voortijdig schoolverlaters scoren al in het basisonderwijs significant lager op reken- en taaltoetsen. De adviezen voor het voortgezet onderwijs zijn dan ook lager onder voortijdig schoolverlaters. Advies en feitelijke instroom verschillen nauwelijks van elkaar. De prestaties van schoolverlaters gecorrigeerd naar schooltype zijn slechter dan van schoolblijvers maar de verschillen zijn klein. In het MBO komt uitval het meest voor op niveau 1, de uitval in de verschillende leerwegen en beroepssectoren is vergelijkbaar. Over het algemeen geldt: hoe hoger de vooropleiding, hoe lager de kans op uitval. Een gebrekkige vooropleiding is met name op niveau 1 en 2 van het MBO vaak de oorzaak van uitval. (Onderwijsinspectie, 2002)

De meeste uitvallers zijn afkomstig van het VMBO en het MBO. (Zie tabel D) Het aantal uitvallers zonder startkwalificatie loopt per leerjaar op. In het eerste leerjaar na het basisonderwijs verlaat slechts 0,1 procent van de leerlingen het onderwijs maar in het vijfde en zesde leerjaar is de toename groot, voornamelijk door het aflopen van de leerplichtige leeftijd. Gedurende het zesde leerjaar na het basisonderwijs valt ruim 12 procent van de leerlingen uit. (Den Boer e.a., 2000)

Tabel D: Voortijdig schoolverlaten naar schooltype

Schooltype	VSV tov. totaal aantal VSV
VMBO	31%
HAVO/VWO	12%
MBO BOL	26%
MBO BBL	12%
VE	5%
Overigen	14%
Totaal	100%

Bron: Ministerie van OCenW, 2004b

3.1.4. Thuissituatie

De sociaal economische status van leerlingen die het onderwijs voortijdig verlaten is gemiddeld lager dan van schoolblijvers. Leerlingen uit eenoudergezinnen hebben een twee keer zo grote kans om uit te vallen. Uit eerder onderzoek van het Kenniscentrum van D66¹ blijkt dat leerkrachten de thuissituatie zien als voornaamste oorzaak van het schoolverlaten. De leerkrachten vinden dikwijls dat ouders hun kinderen niet genoeg motiveren.

Volgens Bourdieu ligt onder andere de botsing tussen de thuissituatie en het schoolklimaat ten grondslag aan het schoolverlaten. Discrepantie tussen de waarden en normen in de thuissituatie en die op school kan leiden tot het voortijdig verlaten van de school doordat leerlingen zich niet thuis voelen en/of ze wangedrag zijn gaan vertonen. (Bourdieu, 1979) Bij allochtone gezinnen is de discrepantie tussen thuis- en schoolcultuur vaak erg groot. Daarnaast spelen voor deze groep ook taalproblemen en een traditioneel beroepsperspectief een rol. Te hoge of te lage aspiraties van ouders vergroten de kans op uitval aanzienlijk. Het is dan ook belangrijk dat de betrokkenheid van de ouders bij de school groot is. (Dekkers, 2003)

Een problematische gezinssituatie kan de oorzaak zijn van het niet meer op school verschijnen. Te denken valt aan verwaarlozing of misbruik, maar ook aan financiële problemen. Als de opvoeding leidt tot een gebrek aan zelfstandigheid en ondersteuning wordt de kans op uitval nog groter. Volgens de scholen is het gebrek aan ambulante en intensieve begeleiding voor gezinnen echter groot. Door lange wachtlijsten en bureaucraties bij Bureau Jeugdzorg is snel ingrijpen in de gezinssituatie vaak onmogelijk. Het Ministerie van OCenW gaat er vanuit dat dit komt doordat de samenwerking tussen scholen en jeugdzorg nog niet optimaal is. (Melisse e.a., 2001) Ruim tweederde van de RMC-

¹ Gegevens op aanvraag verkrijgbaar

coördinatoren bevestigt dat de regio nog niet over een goed functionerend netwerk beschikt. (Van Tilborg e.a., 2004b)

3.1.5. Oorzaak van uitval volgens de schoolverlater

In tabel E is aangegeven welke oorzaken voortijdig schoolverlaters zelf geven voor hun schoolverlaten. Op het VMBO zijn dit voornamelijk het schoolklimaat en motivatie- en gedragsproblemen. HAVO en VWO scholieren vallen uit door de zwaarte van de opleiding. Op het MBO speelt de inhoud van de opleidingen.

Tabel E: Oorzaken van voortijdig schoolverlaten naar schooltype

Oorzaak	VMBO	HAVO/VWO	MBO BOL 1-2	MBO BOL 3-4	Totaal
Inhoud opleiding	4,4%	4,3%	37,0%	33,0%	23,6%
Zwaarte opleiding	20,0%	43,5%	18,5%	18,1%	21,5%
Motivatie en gedrag	26,7%	17,4%	22,2%	19,1%	21,5%
Persoonlijke omstandigheden	15,6%	8,7%	7,4%	11,7%	11,3%
Schoolklimaat	26,7%	13,0%	7,4%	4,3%	10,8%
Arbeidsmarkt	6,7%	8,7%	3,7%	10,6%	8,7%
Organisatie opleiding	0%	4,3%	3,7%	3,3%	2,6%

Bron: Onderwijsinspectie, 2000

3.2. De grote steden

3.2.1. G4

In 1990 concludeerde de Wetenschappelijke Raad van het Regeringsbeleid dat in Nederland sprake is van een eigensoortige onderwijsproblematiek, waarvoor afzonderlijke beleidsaandacht nodig is. (Van Leeuwenburgh e.a., 1990) De problematiek van het voortijdig schoolverlaten in de vier grote steden is groot: een kwart van de leerlingen verlaat er ongediplomeerd het onderwijs. Zowel allochtonen als autochtonen presteren slechter dan in de rest van Nederland waar één op de tien autochtonen en één op de vijf allochtonen het onderwijs verlaat zonder diploma. (Ministerie van BZK, 2004b; DOSA, 2004) Leerlingen verlaten de school op jongere leeftijd in de vier grote steden; 81 procent van de voortijdig schoolverlaters is leerplichtig tegen 62 procent in de rest van Nederland. (Onderwijsinspectie, 2003a) Daar komt bij dat de jeugdwerkloosheid in de vier grote steden 3 procent hoger ligt dan elders in het land waardoor de situatie na het voortijdig schoolverlaten vaak slechter is. (Ministerie van BZK, 2004a)

De slechtere prestaties in de vier grote steden blijken voor een groot deel te herleiden tot de afwijkende bevolkingsamenstelling: meer éénoudergezinnen, meer allochtonen en een gemiddeld lager beroeps- en opleidingsniveau van de ouders. Daarnaast is sprake van een zelfstandig negatief effect van het wonen in de vier grote steden. (Herweijer, 1996) Dit zelfstandige effect ligt gedeeltelijk in het grote lerarentekort waardoor lessen vaker uitvallen. (Meijnen e.a., 2001) Verder speelt ook het schoolklimaat en de peergroep mee. Als het "normaal" is om uit te vallen en veel leeftijdsgenoten geld verdienen zullen jongeren eerder geneigd zijn het onderwijs te verlaten.

3.2.2. Allochtonen

Vaak bestaat de neiging om de grotestedenproblematiek in het geheel toe te schrijven aan de niet-westerse allochtonen in de vier grote steden. Dit is niet geheel terecht aangezien zowel autochtonen als allochtonen in de G4 slechter presteren. Wel is het zo dat bepaalde groepen allochtonen slechter dan gemiddeld presteren in het onderwijs. Aangezien in de vier grote steden naar verhouding meer allochtonen wonen heeft dit invloed op de cijfers betreffende het voortijdig schoolverlaten in de grote steden.

Van de voortijdig schoolverlaters in Nederland is 42 procent allochtoon. Van de 1.9 leerlingen (OVB-wegingsfactor) valt bijna een kwart voortijdig uit. Het uitvalpercentage onder leerlingen met een Marokkaanse achtergrond ligt nog hoger: 33,6 procent. Ook behoren 1.9 leerlingen naar verhouding vaker tot de groep schoolverlaters die geen enkel diploma bezit. Ze zijn dus minder vaak in het bezit van een opstapkwalificatie. Overigens doen tweede generatie allochtonen het aanmerkelijk beter dan eerste generatie allochtonen. (DSOGR, 2004) Het verschil in prestaties tussen allochtonen en autochtonen is vrijwel geheel te verklaren door het lagere opleidingsniveau van de ouders (CBS, 2003a)

3.3. Het onderwijssysteem

3.3.1. Pedagogische en onderwijskundige factoren

Het Nederlandse onderwijssysteem kent talloze pedagogische en onderwijskundige factoren die het falen of slagen van de leerling op school bepalen. Zo heeft het klassikaal behandelen van de leerstof een leeftijdspositie-effect. Voordelig jarige kinderen komen op een lichamelijk en geestelijk lager niveau de school binnen waardoor de kans op achterblijven groter wordt. Daarnaast zorgt dit systeem voor het algemene onderwijsdilemma: leerstof moet worden aangeboden aan een qua beginniveau en leermogelijkheden gedifferentieerde groep leerlingen. Leerkrachten kunnen het tempo aanpassen aan de langzaamste leerling maar kiezen meestal voor het kwart van de leerlingen dat onder het gemiddelde zit, maar niet tot de traagste leerlingen behoort. Het kwart langzaamste leerlingen zal het tempo hierdoor niet bij kunnen benen, wat de kans op uitval vergroot. (Open Universiteit Heerlen, 1997)

De schooleffectiviteit en meer in het bijzonder de vaardigheid van de docent kan ook invloed hebben op het aantal schoolverlaters. De kwaliteitskaarten van de onderwijsinspectie blijken op vrijwel alle kwaliteitscriteria negatiever te zijn over scholen die voortijdig schoolverlaters melden dan over de scholen die dit niet doen. Het leerstofaanbod voldoet op deze scholen vaker niet en de leerlingen krijgen minder gelegenheid tot actief en zelfstandig leren. Ook de kwaliteitsbewaking, de teamontwikkeling en het formatie- en personeelsbeleid is op deze scholen vaker onvoldoende. (Onderwijsinspectie, 2003a)

Soms wordt nog het gebrek aan flexibiliteit van instroommogelijkheden genoemd als oorzaak van voortijdig schoolverlaten. Leerlingen moeten soms vrijwel een geheel schooljaar wachten voordat ze kunnen instromen in de opleiding van hun keuze. Tijdens deze wachtperiode daalt bij veel jongeren de motivatie. Als zij een baan bemachtigen in die periode kan dat leiden tot het besluit om niet meer terug te keren naar het onderwijs.

Met het huidige onderwijssysteem kan uitval niet geheel worden voorkomen. Talrijke opdelings- en overgangsmomenten in ons onderwijsstelsel zorgen er voor dat leerlingen kunnen 'verdwalen' en vervolgens uitvallen. Selectie is één van de doelstellingen van het onderwijs; het schoolsysteem dient immers een maatschappelijke allocatiefunctie. In de loop der jaren hebben verschillende kennisidealen bepaald welke eisen en verwachtingen aan de cognitieve en culturele vaardigheden van de leerlingen worden gesteld. Leerlingen die hier niet aan voldoen vallen af. De paradox van selectie als een van de doelstellingen van ons onderwijs tegenover preventie van voortijdig schoolverlaten is hierdoor een feit. (Open Universiteit Heerlen, 1997)

3.3.2. Leerlingpopulatie

De invoering van het VMBO op zich heeft geen verandering gebracht in het aantal of de kenmerken van de voortijdig schoolverlaters. (Korpershoek, 2005) De leerlingpopulatie die op het VMBO is ontstaan vraagt echter wel al meer om een aanpak die sterker gericht is op zorg, welzijn en competenties en minder op cognitie en kwalificatie.

Dit komt in de eerste plaats doordat het stelsel van het voortgezet onderwijs in Nederland een dubbelsysteem van VMBO en HAVO/WVO lijkt te zijn geworden, met name door de samenvoeging van het beroepsonderwijs en de MAVO. Overstappen van de vroegere MAVO naar de HAVO is tegenwoordig een stuk lastiger. Leerlingen in groep acht van het basisonderwijs krijgen hierdoor andere vervolgadvisen. Leerkrachten wegen niet alleen de cognitieve mogelijkheden van de leerlingen mee, maar steeds vaker ook de motivatie. Gevolg is dat gemotiveerde leerlingen eerder een HAVO advies krijgen en dat voornamelijk jongeren met een relatief grote onderwijsachterstand en een lage schoolmotivatie op het VMBO terecht komen. (Kleijer e.a., 2004) Daarnaast is met de invoering van het VMBO de behandeling van zorgleerlingen veranderd. Ook de leerlingen met leer- en gedragsproblemen die voorheen op het speciaal onderwijs zaten worden tegenwoordig op het VMBO geplaatst. (Melis, 2003a en b)

3.3.3. Schoolklimaat

Het schoolklimaat speelt een belangrijke rol in het voortijdig schoolverlaten. Vooral omgang- en onderwijsstijlen van leerkrachten die leerlingen het gevoel geven dat ze niet serieus worden genomen werken demotiverend. Hetzelfde geldt voor het bij veel leerlingen bestaande idee van desinteresse bij de school en de leerkrachten (bijvoorbeeld door het onopgemerkt blijven van spijbelen). Hierbij kan

worden opgemerkt dat de schaalvergroting die in de jaren negentig is doorgevoerd in het onderwijs de onpersoonlijkheid van het onderwijs heeft vergroot. Leerkrachten kennen de leerlingen minder goed en het opmerken van spijbelen is lastiger. (Van Tilborg, 2001) Scholen proberen dit op te vangen door binnen de school kleinere afdelingen te creëren.

3.3.4. Zwaarte en theoretisch gehalte

De Algemene Rekenkamer (2005) stelt dat met name de VMBO-b en VMBO-k opleidingen de laatste jaren zwaarder zijn geworden door een toename van het theoretisch gehalte ervan. Ook deze ontwikkeling kan slechte prestaties bij de leerlingen tot gevolg hebben waardoor weer meer jongeren uitvallen. Ruim 20 procent van de VMBO-leerlingen zou door de hogere eisen in de problemen komen.

Leerkrachten² vinden dat leerlingen in het huidige VMBO vaak niet goed tot hun recht komen doordat per leerling slechts op één niveau mag worden geëxamineerd. Dit is voor de leerlingen erg demotiverend. De leerkrachten willen het oude systeem terug waarin leerlingen verschillende vakken op verschillende niveaus konden afronden. Ook het praktijkonderwijs moet volgens de leerkrachten tot een volwaardig diploma gaan leiden. (Ook: Burg e.a., 2003) Verder noemen zij nog het theoretische gehalte van het VMBO: er moeten meer mogelijkheden komen om met praktijkgericht onderwijs de leerlingen meer bij het onderwijs te betrekken. De theoretische vakken zijn voor leerlingen vaak oninteressant en te zwaar.

² Gegevens bij het Kenniscentrum van D66 verkrijgbaar

De oplossingen die worden aangedragen om het voortijdig schoolverlaten aan te pakken zijn divers en variëren van didactische veranderingen op school tot wijzigen van het schoolsysteem en buitenschoolse maatregelen. Sommige wijzigingen kunnen direct door de scholen worden doorgevoerd,

4. De huidige aanpak van voortijdig schoolverlaten

voor andere moet eerst de regelgeving en financiering worden aangepast. Daarnaast is betere inventarisatie van het voortijdig schoolverlaten belangrijk; daarmee kan uitval in de toekomst effectiever worden aangepakt. Intussen zijn al diverse maatregelen genomen, zowel door de overheid als door de scholen zelf.

4.1. Registratie

4.1.1. Curatieve registratie

Als men voortijdig schoolverlaten wil aanpakken is het allereerst belangrijk om het probleem goed te registreren. Het kabinet wil een gegevensbestand van jongeren tot 23 jaar met de gegevens van consultatiebureaus, scholen, RMC's en jeugdzorg zodat efficiënt kan worden samengewerkt. Registratie wordt op dit moment voornamelijk gezien als een methode voor versterking van de leerplichthandhaving en als aftrap voor een uitgekiend geheel van hulp en begeleiding. Men registreert dus om de leerplichtambtenaar of RMC-coördinator te kunnen inschakelen. De RMC-regio wil zorgen voor sluitende melding en registratie, doorverwijzing en herplaatsing van voortijdig schoolverlaters. De grootste winst van de RMC-wet ligt in het feit dat nu meer voortijdig schoolverlaters herplaatst worden. Dit komt doordat ook jongeren die niet meer leerplichtig zijn begeleid worden en vrijwel alle betrokken instanties tegenwoordig zijn georganiseerd in netwerken. (Ministerie van OCenW, 2004b)

4.1.2. Preventieve registratie

Registratie heeft naast een curatieve ook een preventieve functie als men door de registratie nieuwe informatie verkrijgt over het voortijdig schoolverlaten. Het beleid kan dan worden afgestemd op de doelgroep en daardoor effectiever worden. De invoering van de RMC-wet heeft hieraan echter nauwelijks bijgedragen. De registratie is wel verbeterd, maar de reden van uitval is vaak onbekend, evenals de positie van de jongere op langere termijn. Dit komt doordat het ministerie van OCenW alleen de gegevens verzamelt die noodzakelijk zijn voor de bekostiging. Verder is men afhankelijk van externe onderzoeken. De Onderwijsinspectie ontvangt alleen gegevens over verwijderingen en schoolverlaten en weet niet of deze leerlingen elders opnieuw beginnen. Scholen hebben meestal ook geen beeld van wat met de jongeren gebeurt nadat ze de school hebben verlaten.

De invoering van het onderwijsnummer zal de registratie verbeteren. De Informatie Beheer Groep gaat persoonsgegevens van leerlingen, gekoppeld aan hun onderwijsnummer, opslaan in het Basisregister Onderwijs. Waarschijnlijk wordt het onderwijsnummer vanaf het schooljaar 2006-2007 volledig ingevoerd. Dan zal eindelijk duidelijk worden hoeveel leerlingen daadwerkelijk uitvallen en in hoeverre zij in een later stadium terugkeren naar het onderwijs. Gemeenten zullen echter geen inzicht krijgen in de gegevens. Ook wordt geen informatie opgeslagen over de reden van de uitval of de huidige bezigheden van de schoolverlater. Koppeling aan bestanden van bijvoorbeeld de Belastingdienst en de scholen zou dit duidelijk kunnen maken.

4.2. Begeleiding

4.2.1. Leerlingbegeleiding

Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat met name preventie en vroegtijdige interventie van belang zijn bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. (Slavin e.a., 1989) De houding van de school ten opzichte van de leerling bepaalt mede of een leerling besluit te blijven. Leerling- en huiswerkbegeleiding, buitenschoolse- en spijbelopvang en goede advisering bij de overstap tussen opleidingen of bij de overstap tussen opleiding en beroepspraktijk voorkomen uitval. Intake- en exitgesprekken geven de leerling het gevoel gehoord en gekend te worden. Ook positieve leerervaringen hebben een preventieve werking. Het is van belang dat één persoon verantwoordelijk is voor de begeleiding gedurende het gehele traject. Goede voorlichting over studie en beroep voorkomt bovendien dat leerlingen uitvallen omdat het onderwijs hun verwachtingen niet waarmaakt.

In verschillende plaatsen in Nederland zijn mentorprojecten van start gegaan. De leerling krijgt een begeleider aangewezen die de jongeren de steun geeft waar het thuis aan ontbreekt en ze hulp biedt in zijn beroeps- en opleidingskeuze. De begeleider kan van buiten de onderwijswereld afkomstig zijn; vaak zijn het studenten of is men afkomstig uit het bedrijfsleven. Door gebruik te maken van het netwerk van de mentor en de leerling bovendien positieve ervaringen te laten opdoen, moet uitval worden voorkomen. Ook het Landelijk Onderwijs Forum is begonnen met een coaching-project van VMBO-ers. Deze mentor- en coaching-projecten waarbij de leerling individueel wordt begeleid blijken zeer effectief.

4.2.2. Leerling- en ouderbetrokkenheid

Om voortijdig schoolverlaten te voorkomen is het van belang dat de leerlingbetrokkenheid bij de school groot is. De omgang en communicatie met de leerkrachten is daarvoor van belang. De benadering van de leerlingen moet persoonlijk en respectvol zijn, de sfeer leerlingvriendelijk. Leerlingen willen vaker gehoord worden en meer inspraak krijgen. Tussen leerlingen moet een sterk saamhorigheidsgevoel gekweekt worden. Om dit te kunnen bereiken is het noodzakelijk dat in de docentopleiding voortgezet onderwijs meer aandacht komt voor de pedagogische kwaliteiten van docenten.

Om leerlingen het gevoel te geven dat het er toe doet of ze al dan niet naar school komen zal de controle op verzuim moeten worden verbeterd. Verzuim kan voorkomen worden middels goede roosters zonder veel tussenuren of lesuitval. Overigens kan niet worden bewezen dat betrokkenheid bij de school de kans op uitval ook werkelijk vermindert. (Beekhoven, 2004) Professionals in het voortgezet onderwijs benadrukken echter het belang ervan. (Onderwijsinspectie, 2000)

Naast het verhogen van de leerlingbetrokkenheid heeft ook het verhogen van de ouderbetrokkenheid bij de school een gunstig effect wat betreft het aantal voortijdig schoolverlaters. (Junger-Tas, 2002) Ouders moeten worden betrokken bij de prestaties op school en bij de keuzes die worden gemaakt. Ook de aspiraties van de ouders dienen op het juiste niveau te worden gebracht. Verder is het van belang dat ouders gestimuleerd worden hun kinderen te ondersteunen bij hun schoolwerk. (Open Universiteit Heerlen, 1997)

4.2.3. Zorgnetwerk

In het algemeen dient de zorgstructuur voor jongeren en gezinnen te worden verbreed. Zonder basisvoorzieningen voor jongeren kunnen problemen niet worden opgelost. De operatie JONG zal er toe moeten gaan leiden dat overheidssonderdelen rond jeugdbeleid beter gaan samenwerken. In 2003 hebben de ministeries van VWS, BZK, Justitie, OCenW, en SZW een interdepartementale werkgroep, het J-team, opgericht. Deze zal belemmeringen wegnemen als schakels in de ketens van zorg niet functioneren. Ontbrekende schakels worden opgespoord en toegevoegd. Dit doet het J-team op een vijftal thema's, waaronder voortijdig schoolverlaten.

Ook op de scholen is het belangrijk dat zowel interne als de externe zorgstructuur helder en toegankelijk is. Vertrouwenspersonen en onafhankelijke bemiddelaars moeten kunnen worden ingeschakeld. Hiertoe is een goed functionerend netwerk in de regio noodzakelijk. Op dit moment geeft het overgrote deel van de zorgcoördinatoren en de scholen aan dat deze netwerken nog onvoldoende beschikbaar zijn, dat nog geen sprake is van een structurele samenwerking en dat de menskracht onvoldoende is. (Van Tilborg e.a., 2004b)

De RMC-regio's moeten ervoor gaan zorgen dat de samenwerking tussen alle partijen in de regio die te maken hebben met jongeren tot 23 jaar beter wordt. De bekendheid van de voorzieningen zal ook moeten worden vergroot. Jongeren zijn vaak niet op de hoogte van het bestaan van de hulpverleningsinstanties. Met name de bekendheid met de RMC-functie en het begrip startkwalificatie onder jongeren is nog gering. (Derrickx e.a., 2003) Door grotere bekendheid zullen jongeren beter in staat zijn om hulp te zoeken en aangeboden hulp eerder accepteren.

4.3. Individuele leerwegen

4.3.1. Competenties

Of iemand in het bezit is van een startkwalificatie wordt op dit moment bepaald aan de hand van de kwalificaties van de persoon. In plaats van naar diploma's zou men beter naar vaardigheden kunnen kijken. Het gaat immers om de kwaliteiten die iemand moet bezitten om zich op de arbeidsmarkt

staande te houden en niet om het diploma op zich. Als men uitgaat van competenties wordt de leerweg meer op de individuele leerling afgestemd. De verwachting is dan ook dat hierdoor het voortijdig schoolverlaten afneemt. De Onderwijsinspectie denkt dat de omschakeling in het MBO van kwalificaties naar competenties de leerlingen meer mogelijkheden geeft om hun keuzeprocessen zelf te sturen. Scholen dienen zich meer te gaan richten op het individuele leerproces van de leerling. Daartoe moet de knip tussen VMBO en MBO worden weggenomen door individuele portfolio's of doorstroomdossiers. (Onderwijsinspectie, 2002)

Het Ministerie van OCenW wil de route VMBO-MBO-HBO (de zogenaamde beroepskolom) verbeteren door aansluiting tussen de onderdelen te verbeteren en doorleren te stimuleren. Het onderwijs zou daarom georganiseerd moeten worden rondom de loopbaan van de deelnemer zelf zodat een doorlopende leerweg ontstaat. Loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding zijn belangrijk om uitval door keuzeproblemen te voorkomen. Samenwerking met het bedrijfsleven moet zorgen voor competentiegericht leren in krachtige leeromgevingen. Het Ministerie van OCenW gaat de scholen meer autonomie geven om doorlopende leerlijnen mogelijk te maken. Belemmeringen door bekostigingsproblematiek zullen worden weggenomen. De aanpak past binnen de huidige ideeën over zelfsturing en 'een leven lang leren'. (Ministerie van OCenW, 2005c)

De Onderwijsraad pleit voor een vaardigheidstest voor voortijdig schoolverlaters die in kaart moet brengen wat de jongeren al kunnen en wat zij nog bij zouden moeten leren. Deze competenties bepalen in hoeverre begeleiding door een mentor tijdens de verdere loopbaan noodzakelijk is. Jongeren die genoeg vaardigheden hebben opgedaan om goed te functioneren op de arbeidsmarkt hoeven volgens de Onderwijsraad niet als voortijdig schoolverlater geregistreerd te staan. Door branches beoordelingskaders te laten opstellen zouden jongeren individueel op hun capaciteiten kunnen worden beoordeeld. (Onderwijsraad, 2004) Staatssecretaris Rutte en minister van der Hoeven zien het in kaart brengen van de werkervaring van de schoolverlaters wel zitten, maar willen dit doen met behulp van een paspoort waarin door werkgevers wordt aangegeven welke competenties de jongere heeft. Het is echter nog niet duidelijk hoe de implementatie van beide maatregelen precies zou moeten worden vormgegeven.

4.3.2. Diploma

Om de effectiviteit van de doorlopende leerwegen te bevorderen wordt door enkelen gepleit voor afschaffing van de diplomadwang op het VMBO. (Simons e.a., 2004) Deze oplossing is met name gebaseerd op ervaringen van docenten en kan niet worden bewezen. Leerkrachten ervaren dat de diplomadwang leidt tot negatieve ervaringen en demotivatie bij leerlingen. Hierdoor zouden deze de school verlaten. Helemaal logisch is het idee van diplomadwang niet. De relatief lage motivatie van de leerlingen kan ook door andere factoren verklaart worden, zoals hun actuele positie aan de onderkant van het onderwijssysteem zonder veel (stijgings)perspectief om daar uit te komen.

Als de redenering al wel klopt is het nog steeds de vraag of het wegnemen van de dwang zou leiden tot veel minder voortijdig schoolverlaters. De slagingspercentages in het VMBO liggen hoog. Ze schommelen, afhankelijk van de richting, tussen de 87 en 90 procent. Het merendeel van de gezakte leerlingen probeert alsnog zijn diploma te halen. Jaarlijks zal dus slechts een zeer beperkte groep leerlingen het onderwijs voortijdig verlaten door diplomadwang. Daarnaast maakt de Wet Educatie Beroepsonderwijs het mogelijk om in uitzonderingsgevallen leerlingen zonder VMBO-diploma in te laten stromen in niveau-1 of -2 van het MBO.

Er wordt ook wel gepleit voor een diplomaplicht. Jongeren zouden worden verplicht door te leren totdat een diploma is behaald waarmee ze aan de gang kunnen op de arbeidsmarkt. Het idee hierachter is dat iedereen alles uit zichzelf moet halen. Niet alleen de school is daar verantwoordelijk voor, maar ook de ouders en de leerling. Bindende afspraken met de leerling moeten zorgen dat deze in het onderwijs blijft zolang er nog geen diploma is. Hoe deze maatregel precies zou moeten worden ingevuld en hoe deze zich verhoudt tot de leerplicht is nog onduidelijk.

4.3.3. Projecten

In Nederland lopen diverse projecten die leerlingen een passend traject willen aanbieden. Deze projecten weten het percentage uitvallers soms met wel 75 procent te verminderen. De nadruk ligt vaak op intensieve begeleiding en een groot aantal stages in het werkveld. Het initiatief van de projecten ligt soms bij de scholen. Ook de RMC-regio heeft tot doel een sluitende aanpak te realiseren met behulp van een zo goed mogelijk traject op maat voor de jongere die extra zorg nodig heeft.

Scholen, leerplichtambtenaren en RMC-coördinatoren geven aan dat er op dit moment onvoldoende van dergelijke projecten zijn. (Van Tilborg, 2004b)

Door het hele land zijn Time-out voorzieningen ontwikkeld voor jongeren die op geen enkele school plaatsbaar zijn. Deze jongeren met gedragsproblemen veroorzaken teveel overlast waardoor ze nergens meer worden aangenomen. Op de instituten volgen de leerlingen naast hun normale vakken vaak sociale trainingen. Geprobeerd wordt om binnen drie maanden een oplossing voor de leerling te zoeken. Voor sommigen is dit een combinatie van werken en leren, anderen kunnen terug naar hun eigen school. In Nederland zijn inmiddels meer dan zestig van dergelijke instituten. In 2006 gaat in Friesland een 24-uurs school van start die met behulp van natuurlijk leren jongeren weer op de rails wil krijgen.

4.3.4. Praktijk

Vaak wordt gesproken over de terugkeer naar het ambachtelijke onderwijs van weleer. (Leeuwen, 2004) De vraag is of dit realistisch is, met het oog op de huidige veralgemenisering van het onderwijs die zich wereldwijd voordoet. Bij de passende trajecten gaat het wel in veel gevallen om individuele arbeidstraining. Door leerlingen vaker en eerder in aanraking te laten komen met de praktijk kan men gericht en individueel leren. De Onderwijsinspectie wil dan ook meer variatie in de verhouding tussen theorie en praktijk. (Onderwijsinspectie, 2002)

In het VMBO worden leer-werk trajecten ontwikkeld om het onderwijs voor leerlingen aantrekkelijker te maken. Deze variant op de basisberoepsgerichte leerweg moet leerlingen in staat stellen om binnen school, maar vooral ook binnen arbeidsorganisaties, te leren. Hiertoe worden zogenaamde leerbedrijven geworven en geaccrediteerd. De leerroute is gericht op doorstroming naar niveau 2 van het MBO. De school blijft eindverantwoordelijk. In de eerste twee jaar wordt zestig procent van de tijd nog binnen de school doorgebracht, daarna mag meer tijd buiten de school worden besteed. Leerlingen volgen minimaal het basisberoepsgerichte programma voor de vakken Nederlands en ICT en een beroepsvoorbereidend programma. Sommige trajecten kunnen pas in het derde of vierde jaar starten vanwege de leeftijd van de leerling en de daarbij behorende veiligheidseisen. Leerlingen in de trajecten moeten worden aangemeld bij de RMC om ze in beeld te houden. Verwacht wordt dat het aantal scholen dat leer-werk trajecten gaat aanbieden in de komende jaren gaat groeien. (Ministerie van OCenW, 2001b)

Vanaf 2007 worden de mogelijkheden voor duale- en leer-werk trajecten in het VMBO uitgebreid. Nu is het al mogelijk om de assistent-opleiding van het MBO te integreren in het VMBO zodat leerlingen al vroegtijdig beroepsgericht bezig zijn. Leerlingen geven zelf ook aan dat ze meer afwisseling willen in de lessen. Ze vinden de theoretische vakken oninteressant en zouden liever meer praktische leerwegen volgen. Om meer leerlingen op school te houden zullen de mogelijkheden voor combinaties van werken en leren dus moeten worden uitgebreid.

4.4. Decentralisatie

4.4.1. Autonomie

In het onderwijs is al jaren sprake van decentralisatie. Het is de bedoeling om een minder normerende werking van de regelgeving uit te laten gaan om zodoende te zorgen voor maatwerk, integrale beleidsvoering, efficiëntie, inspraak en slagvaardigheid. (De Groot, 2005) Scholen krijgen door de decentralisatie meer autonomie. Dit wordt, zeker wat betreft het voortijdig schoolverlaten, als een grote vooruitgang ervaren. Het onderwijs kan beter worden aangepast aan de vraag van leerlingen. De school kan bijvoorbeeld makkelijker individuele trajecten aanbieden of nieuwe schooltypen ontwikkelen.

Scholen waarschuwen dat gemeenten de taken die eigenlijk aan hen zijn overgedragen niet moeten gaan overnemen. In dat geval leidt decentralisatie immers niet tot autonomievergroting maar eerder tot meer overheidsbemoediging met de scholen. Scholen geven verder aan dat ze aan de ene kant door de autonomie meer vrijheid krijgen, maar dat dit aan de andere kant zorgt voor veel extra bureaucratie. Het Rijk controleert de scholen al strenger waardoor scholen voor alles verantwoording af moeten leggen.

4.4.2. Gemeenten

Het overnemen van taken van de Rijksoverheid door gemeenten is het tweede kenmerk van de decentralisatie van het onderwijsbeleid. Een drietal gemeentetaken hebben direct met het voortijdig schoolverlaten te maken. Deze kunnen niet los van elkaar worden gezien, binnen één project wordt vaak geld gebruikt uit verschillende budgetten.

Door middel van het Onderwijskansenbeleid probeert men de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren op scholen met een hoog percentage achterstandsleerlingen. Daartoe krijgen deze scholen in de eerste plaats extra geld. Daarnaast wordt de specifieke situatie van de school onderzocht en wordt bepaald wat moet gebeuren om de situatie te verbeteren. Aan de hand hiervan wordt een schoolontwikkelingsplan opgesteld. Via het Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid wordt ervoor gezorgd dat leerlingen die door een bepaalde sociale, economische of culturele achtergrond achterlopen op andere leerlingen extra zorg en aandacht krijgen. Men probeert netwerken tot stand te brengen en onder andere het voortijdig schoolverlaten in kaart te brengen in de GOA-monitor. De opeenhoping van problemen in de dertig grootste steden kan middels het Grote Stedenbeleid worden aangepakt. De steden kennen grote groepen risicjongeren. Gemeenten stellen maatwerkconvenanten op en krijgen geld om de doelstellingen te halen.

4.4.3. Nieuwe schooltypen

Scholen zoeken de oplossing van het probleem van het voortijdig schoolverlaten in nieuwe schoolsoorten. De grotere autonomie van scholen maakt de weg vrij voor andere lesmethoden die het onderwijs weer interessant moeten maken voor jongeren. (Eimers e.a., 2005) Nieuwe schooltypen als Slash21, Unic, Amadeus en Impulse willen dit doen door scholing interessanter en effectiever te maken. Slash21 heeft vakken afgeschaft, kent geen docenten meer maar begeleiders en geen klassen meer maar stamgroepen. Unic wil leren effectief maken door de stof te rangschikken in leerblokken. Leerlingen werken hier zelfstandig en met eigen verantwoordelijkheid aan. Ook hier zijn docenten begeleiders. Iedere leerling houdt een portfolio bij. Het Amadeus Lyceum integreert kunst en cultuur in alle vakken. Leerlingen werken zelfstandig aan leergebieden. Klassen en klaslokalen zijn afgeschaft. Impulse ziet school als een samenleving op zich maar ook als deel van de samenleving. Net als bij de andere nieuwe schooltypen staan zelfstandigheid en integratie van vakken centraal. Het Ministerie van OCenW subsidieert een aantal van deze experimenten.

Om thuisleren mogelijk te maken worden webscholen ontwikkeld. Webscholen worden niet alleen gezien als een uitkomst voor zieke kinderen, maar ook voor leerlingen die vanwege gedragsproblemen thuis zitten. Ook brede scholen zouden een oplossing kunnen zijn voor het voortijdig schoolverlaten aangezien deze directe netwerken met zorg- en welzijnsinstellingen hebben en ouder- en leerlingbetrokkenheid vergroten. Momenteel zijn echter nog geen betrouwbare gegevens bekend over voortgang en opbrengsten. Bovendien zijn er nog problemen door een gebrek aan structurele financiering en door afhankelijkheid van het enthousiasme van de school. (Ministerie van OCenW, 2003a)

4.4.4. Ranking

De Werkgroep Voortijdig Schoolverlaten pleitte in 2000 voor het instellen van een ranking van gemeenten en scholen om hun functioneren en inzet te verbeteren. Het SCO Kohnstamm Instituut verwacht echter dat de ranking op zich geen betere prestaties van gemeenten en scholen tot gevolg zal hebben, wellicht zou de aandacht voor de ranking wel een positief effect hebben. (Ministerie van OCenW, 2005a)

Naar aanleiding van de literatuurstudie, waarvan de resultaten in de vorige hoofdstukken zijn verwerkt, zijn directeuren van scholengemeenschappen door heel Nederland benaderd met enkele vragen over voortijdig schoolverlaten. De benaderde scholen bieden VMBO, HAVO en VWO aan. Een aantal geeft ook praktijkonderwijs. Achttien schooldirecteuren hebben gereageerd.

5. De resultaten van de enquête en de interviews

Twee van hen komen uit de G4, acht uit de G26 en acht uit overige gemeenten. De scholen hebben gemiddeld 1811 leerlingen. Volgens de Onderwijsinspectie hebben alle scholen vergelijkbare kenmerken. Twee scholen uit de G4 en drie scholen uit de G26 zijn na de enquête benaderd voor een telefonisch interview. Van de drie scholen uit de G26 lag er één in het noorden, één in het midden en één in het zuiden van Nederland.

5.1. Enquêtes

5.1.1. Problematiek

De meeste scholen geven aan dat er nauwelijks problemen met voortijdig schoolverlaten zijn, twee zeggen de problemen te overzien. Eén hiervan ligt in de G4 en één in de G26. De directeuren zeggen het voortijdig schoolverlaten met name zo goed onder controle te hebben omdat men de beschikking heeft over een goed mentoraat waardoor de betrokkenheid bij de leerlingen groot is. Door veel met de leerlingen te praten probeert men hen werkelijk te kennen. Daarnaast wordt de nadruk gelegd op spijbelcontrole. Vroegtijdig ingrijpen is volgens de directeuren noodzakelijk en daarom is een goede samenwerking met de leerplichtambtenaar noodzakelijk. Het is van belang om over een goed zorgnetwerk te beschikken. Leerlingen moeten eventueel op een ander traject kunnen worden geplaatst. Verder wordt het creëren van kleinschaligheid genoemd. Bovendien probeert men veel contact met de ouders te hebben.

Volgens de gegevens van de Onderwijsinspectie hebben de twee aan het onderzoek deelnemende scholen in de G4 gemiddeld bijna twee keer zoveel schoolverlaters als het landelijk gemiddelde, de acht in de G26 twintig procent meer en de acht overige scholen twintig procent minder. Ook als de problemen op de eigen school groter zijn dan het landelijk gemiddelde hebben de directeuren dus zelf het gevoel het voortijdig schoolverlaten goed onder controle te hebben. De directeuren geven verder aan dat de problemen op het VMBO groter zijn dan op de HAVO en het VWO. Drie noemen de situatie in VMBO en HAVO/VWO vergelijkbaar. Een aantal directeuren zegt dat de werkelijke problematiek van het voortijdig schoolverlaten op het MBO ligt, pas nadat de leerplicht is afgelopen. Veel directeuren willen dan ook benadrukken dat het zo slecht nog niet gaat met het VMBO. Volgens hen zijn er inderdaad probleem scholen en probleem leerlingen, maar met het overgrote deel van de scholen en leerlingen is niets aan de hand. Zij vermoeden dat de problemen met name in de grote steden liggen.

De meeste directeuren noemen motivatieproblemen voortkomend uit de thuissituatie als de voornaamste oorzaak van de uitval. Een directeur schreef dat de situatie thuis soms zo hopeloos is dat niemand het nog op kan lossen. Hij werd er wel eens moedeloos van. Een andere directeur gaf aan dat ook jongeren die zich thuis nog redelijk gedragen in het onderwijs toch ontsporen. Leerlingbetrokkenheid bij de school en het op een positieve wijze aanspreken op de competenties die de leerling wél heeft worden genoemd als oplossingen voor deze problemen. Naast de thuissituatie werden ook de zwaarte en het theoretisch gehalte van de opleiding vaak genoemd als reden van uitval. Overige genoemde oorzaken waren de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt en de toename van het aantal leerlingen met sociaal-emotionele- en leerproblemen. Over het algemeen noemen schooldirecteuren de thuissituatie bij VMBO leerlingen slechter dan bij HAVO- en VWO-leerlingen.

5.1.2. Huidige aanpak

De schooldirecteuren hebben verschillende, in hoofdstuk 4 genoemde, maatregelen beoordeeld op een vijf-punts schaal. Daarbij valt direct op dat men het gemeentebestuur niet doeltreffend vindt, terwijl maatregelen die direct voor de leerling voelbaar zijn, zoals begeleiding of de individuele leerwegen, wel doeltreffend worden gevonden. Het Grote Stedenbeleid krijgt de laagste beoordeling, de trajectbegeleiding de hoogste. De directeuren benadrukken dat de netwerken met de zorg moeten worden verbeterd. Voor Time-out projecten en begeleiding van jongeren moet meer geld komen.

Daarnaast moeten scholen de mogelijkheid krijgen om zelf de problemen op te lossen. Door een grotere autonomie zouden maatregelen als individuele, doorlopende leertrajecten en leer-werk trajecten beter kunnen worden doorgevoerd. Scholen willen graag zelf de regie krijgen bij de coördinatie van verdere zorg.

5.2. Interviews

5.2.1. Autonomie

Eén van de directeuren zei: "Geef scholen de ruimte (bij wet en financieel) om in samenwerking met anderen vroegtijdig trajecten op te starten zodat problemen eerder worden gesignaleerd en aangepakt". Een andere directeur: "Steun scholen maar loop ze zo min mogelijk voor de voeten". De directeuren zijn het dan ook roerend met elkaar eens dat voortijdig schoolverlaten een probleem is dat vraagt om creatieve oplossingen. Vrijheid en autonomie voor scholen zijn daarvoor van groot belang. Tussen de scholen en bovenal tussen schoolverlaters is teveel verschil om alle gevallen van uitval op dezelfde wijze aan te pakken. De scholen willen nu zelf aan zet zijn. Ze willen de mogelijkheid krijgen om het schoolsysteem aan te passen zodat de leerlingen die lesstof aangeboden krijgen waarvoor ze gemotiveerd zijn. Bovendien wil men aandacht kunnen besteden aan de individuele leerling.

De directeuren hebben het gevoel goed op de hoogte te zijn van alle projecten en initiatieven in Nederland. Ze hebben allen veel ideeën over hoe het voortijdig schoolverlaten nog beter zal kunnen worden aangepakt. Het is volgens directeuren wel van belang dat steeds gezocht wordt naar lokale oplossingen omdat het uitwisselen tussen verschillende scholen en populaties lastig is. Informatie over scholen in vergelijkbare situaties kan inspirerend werken.

De scholen ervaren problemen met de rekenschap die ze later moeten afleggen. Ze begrijpen dat ze zich moeten kunnen verantwoorden maar geven aan dat dit vaak meer kost dan de autonomie heeft opgeleverd. Door de invoering van het onderwijsnummer hoopt men dat verantwoording afleggen eenvoudiger wordt. Eén directeur gaf aan dat veel gemeenten de neiging hebben om de taken over te nemen van de Rijksoverheid. Hierdoor zou de bemoeienis met de scholen eerder groter worden dan kleiner. Deregulering is goed, maar dan moet de autonomie wel echt bij de scholen komen te liggen.

Twee directeuren attenderen erop dat men eens goed moet nadenken over wat de verantwoordelijkheid is van de school en wat van het maatschappelijk werk. Vergroting van de autonomie van de scholen zou deze scheiding in gevaar kunnen brengen. Men is overtuigd dat de school een centrale rol moet krijgen in de hulpverlening. Hulpverlenende instanties hebben echter veel specialistische kennis in huis. Scholen kunnen dan ook niet alle problemen zelf oplossen en zouden dat ook niet moeten willen.

5.2.2. Gemeentebeleid

Over de RMC-functie zijn de meningen verdeeld. Eén directeur vindt dat de RMC-functie goed werkt en dat de wet heeft geleid tot een eenduidige registratie. Een ander vindt dat de RMC-functie goed zou kunnen werken als zich werkelijk maar één persoon met de betreffende jongere bezig zou houden. Nu zijn vaak meerdere instanties en dus meerdere hulpverleners betrokken. Alle instanties willen zichzelf in stand houden en dus klanten trekken. Verder noemt hij de afstemming tussen de verschillende instanties nog niet optimaal. Een derde directeur geeft aan weinig te merken van de wet omdat men nauwelijks met uitval te maken heeft.

Twee directeuren vinden de RMC-wet niet doeltreffend. De één gaf aan dat men met meerdere gemeenten te maken heeft en dat het vaak onduidelijk is welke ambtenaar verantwoordelijk is. Bovendien is de afdeling leerplicht in sommige gemeenten maar klein, waardoor het slechts een deeltaak is van de betreffende ambtenaar. Deze is hierdoor niet altijd goed op de hoogte van bestaande projecten. De directeur vindt dan ook dat de leerplicht regionaal georganiseerd moet worden en niet gemeentelijk. De andere directeur ervaart de RMC-functie vooral als een toename van de bureaucratie. De problemen zouden door de school zelf moeten worden opgelost en niet door speciale instanties. Leerlingen moeten niet van school weg maar geholpen worden door extra faciliteiten binnen de school, zoals de schoolmaatschappelijk werker.

Positief aan het Grote Stedenbeleid vinden de schooldirecteuren het extra geld dat men binnenkrijgt en de toename van het overleg tussen de scholen onderling dat binnen de gemeenten wordt gevoerd. Probleemleerlingen kunnen worden uitgewisseld en scholen kunnen effectieve projecten opzetten.

Negatief vindt men dat het beleid plaatselijk en tijdelijk is. Scholen die wel de problematiek hebben maar niet tot de G30 behoren, krijgen geen geld. De scholen hebben behoefte aan structurele voorzieningen en niet aan tijdelijke oplossingen. Het Onderwijskansenbeleid wordt daarom door een directeur iets doeltreffender gevonden omdat dit beleid de scholen in staat stelt om structurele voorzieningen op te zetten die later met een lager budget kunnen worden onderhouden.

5.2.3. Externe hulpverlening

Alle directeuren geven aan met Time-out voorzieningen te maken te hebben en deze ook noodzakelijk te vinden. Aangegeven wordt dat men eigenlijk al te laat is als een leerling naar een Time-out voorziening gestuurd moet worden, maar dat het soms gewoon niet anders is. Het is noodzakelijk om de leerling van school te verwijderen zodat deze tot rust kan komen en een nieuw traject kan gaan volgen. Ouders zijn vaak niet blij; zij hebben het gevoel dat de Time-out voorziening geen echte school is en zijn bang dat andere leerlingen een slechte invloed zullen hebben op hun kind.

Eén directeur wil daarom dat de Time-out voorziening in de school wordt ondergebracht, eventueel moet de voorziening een samenwerking worden tussen scholen. In ieder geval moet niet weer een aparte instantie ontstaan. Een andere directeur wil juist wel één instantie die voor de Time-out voorziening verantwoordelijk is omdat hij ervaart dat teveel instanties zich met de trajecten bemoeien. De directeuren geven aan dat de sociale trainingen, kleinere klassen en individuele trajecten die de Time-out voorziening kenmerken ook in het gewone onderwijs veel goeds zouden kunnen brengen.

Bureau Jeugdzorg is volgens de schooldirecteuren onvoldoende in staat om de problemen op te lossen waarmee de school naar hen toe komt. Volgens één directeur zijn de problemen thuis vaak sowieso niet op te lossen. De andere directeuren geven aan dat Bureau Jeugdzorg te weinig middelen tot haar beschikking heeft. De intenties zijn goed, maar men verdrinkt in de bureaucratie. Vaak zijn de wachtlijsten lang waardoor de scholen de problemen eigenlijk gewoon weer terug krijgen. Eén directeur geeft daarom aan dat bij hem op school weinig vertrouwen is in de externe hulpverlening. Een andere directeur heeft nog wel vertrouwen maar noemt de ruimte die deze hulpverlenende instanties hebben veel te klein.

5.2.4. Schoolstelsel

De directeuren reageren verdeeld op de vraag of de diplomadwang in het VMBO zou moeten worden afgeschaft. Sommige directeuren zijn daar vóór omdat het gaat om de individuele ontwikkeling van de leerling en het diploma daar niet aan bijdraagt aangezien deze geen startkwalificatie oplevert. Een andere directeur noemt het afnemen van proeven en testen echter zinvol. Hij geeft aan dat scholen wel meer ruimte moeten krijgen bij de inhoudelijke invulling van de examens. Portfolio's kunnen daar een bijdrage aan leveren. Het examen moet dus wel blijven, maar inhoudelijk zou het één en ander moeten worden herzien.

Twee andere directeuren kiezen een middenweg. De één geeft aan dat men op niveau 1 en 2 het VMBO en het MBO zou moeten koppelen en het VMBO-diploma zou moeten afschaffen. Op niveau 3 en 4 zou het diploma wel blijven bestaan. De andere directeur noemt het papiertje leuk voor de leerlingen en wil het daarom behouden. De druk zou echter wel van het examen afgehaald kunnen worden. Leerlingen moeten vloeiend kunnen doorstromen naar het MBO, onafhankelijk van hoeveel men heeft geleerd op het VMBO. Er moet meer sprake zijn van maatwerk.

Alle directeuren hebben zo hun twijfels bij, of zijn zelfs pertinent tegen, het verplicht stellen van ouderparticipatie. Zij vragen zich af of een dergelijke verplichting werkelijk tot betrokkenheid zal leiden. De verplichting zal net als de leerplicht als vangnet kunnen fungeren, maar aan de andere kant zal het alleen maar extra (controle) maatregelen opleveren. Men kan daarom beter zorgen dat in de scholen iets verandert. Jonge leerkrachten hebben soms moeite met contacten met de ouders. Allochtone ouders hebben vaak problemen met slecht nieuws gesprekken en reageren hierop met straf voor hun kind. Ouders dienen daarom positief benaderd te worden. Het is immers van groot belang dat ouders en school het met elkaar eens zijn. Alles draait om de driehoek school, ouder, kind.

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat voortijdig schoolverlaters over het algemeen afkomstig zijn uit de grote steden en een lage sociaal economische status hebben. Uitval vindt met name plaats in het VMBO-MBO traject. Om een volledig beeld te krijgen van de ernst van de problematiek zal men de schoolverlaters echter ook op

6. Differentiatie in problemen, oorzaken en aanpak

andere criteria moeten onderscheiden. We hebben ervoor gekozen om ook de schoolverlaters die in het bezit zijn van een startkwalificatie bij deze indeling te betrekken. Hierdoor kunnen we voor alle groepen schoolverlaters de problematiek behandelen. Per groep kan zo bepaald worden welke specifieke aanpak gewenst is.

6.1. Groepsindeling

Bij een indeling in groepen kan onderscheid worden gemaakt naar schooltype en naar het moment van uitval. Een jongere kan immers uitvallen gedurende de opleiding, of nadat het diploma is behaald. Daarnaast is onderscheid mogelijk naar leerplichtstatus. Leerlingen kunnen volledig-, partieel-, of niet-leerplichtig zijn. Dit leidt tot de in tabel F gepresenteerde groepsindeling van schoolverlaters. Hierbij moet worden aangetekend dat de leerplichtstatus in de praktijk door doubleren, het overslaan van een klas of een pauzejaar kan afwijken. In totaal zijn twaalf groepen onderscheiden. Zeven van deze groepen kunnen worden gedefinieerd als voortijdig schoolverlaters omdat zij niet in het bezit zijn van een startkwalificatie, deze groepen zijn gearceerd.

Tabel F: Groepsindeling schoolverlaters

Groep	Schooltype	Uitvalmoment	Leerplichtstatus
1a	basisonderwijs	gedurende	volledig
1b		na afloop	volledig
2a	VMBO	gedurende	volledig
2b		gediplomeerd	partieel
3a	HAVO/VWO	gedurende	volledig/partieel
3b		gediplomeerd	niet
4a	MBO	gedurende jaar 1/ 2	partieel/niet
4b		MBO 1 gediplomeerd	niet
4c		gedurende jaar 3/ 4	niet
4d		MBO 2/3/4 gediplomeerd	niet
5a	HBO/WO	gedurende	niet
5b		HBO/WO gediplomeerd	niet

In onderzoeken en rapporten wordt een onderscheid in groepen nauwelijks gemaakt. Soms worden wel cijfers voor bepaalde categorieën gepresenteerd, maar deze zijn zelden zo specifiek als het onderscheid dat wij maken. Bovendien is men binnen een onderzoek vaak niet consequent in het gemaakte onderscheid. Wij zijn ervan overtuigd dat dit wel noodzakelijk is om een goed beeld te krijgen van het probleem en dus ook van de maatregelen die nodig zijn. Elke groep heeft zijn eigen problematiek die vraagt om een specifieke aanpak.

Daarnaast is het de vraag of de situatie van alle groepen die worden gedefinieerd als voortijdig schoolverlaters altijd even problematisch is en of de situatie van de groepen die niet als zodanig worden gedefinieerd dat nooit is. Er zal moeten worden nagegaan voor welke groepen welke maatregelen zijn genomen en of dit afdoende is. In het algemeen geldt dat het met name de scholen zelf zijn die inzicht hebben in hoe uitval van de specifieke groepen schoolverlaters het beste kan worden tegengegaan. Scholen zouden daarom meer vrijheid moeten krijgen om de problemen zelf aan te passen.

We kunnen hier niet alle uitvallers behandelen. Van ongeveer 12.500 jongeren per jaar is of niet bekend wanneer ze uitstroonden, of ze vielen uit in speciale projecten. Overigens moet worden opgemerkt dat lang niet alle voortijdig schoolverlaters een jaar later nog als zodanig kunnen worden aangemerkt. Ze gaan dan weer naar school of nemen deel aan een leer-werk traject. In feite zijn zij dus geen schoolverlaters maar schoolstakers. Hierover zijn veel tegenstrijdige cijfers in omloop

waardoor het onbekend is om hoeveel jongeren het precies gaat. Het merendeel van de niet-herplaatste voortijdig schoolverlaters werkt.

6.2. Groepspecifieke problematiek

6.2.1. Groep 1: Uitval gedurende of na het basisonderwijs

In totaal volgen 1.552.000 leerlingen basisonderwijs. De leerlingen zijn volledig leerplichtig. Het aantal uitvallers tijdens het basisonderwijs is erg klein, het gaat om enkele tientallen leerlingen.

1a: Uitval gedurende het basisonderwijs

Als leerlingen gedurende het basisonderwijs uitvallen zijn vrijwel altijd de ouders hiervan de oorzaak. Sommige ouders hebben principiële bezwaren tegen het onderwijs en houden hun kinderen daarom thuis. Veel van deze leerlingen krijgen thuisonderwijs. De leerplichtambtenaar controleert of alle kinderen goed onderwijs volgen en kan proces-verbaal opmaken tegen ouders die hun kinderen van school weghouden. Enkele leerlingen vertonen dusdanige gedragsproblemen dat zij op school niet te handhaven zijn. In deze gevallen komen schoolbegeleidingsdiensten, jeugdzorg en/of justitie eraan te pas om een oplossing te zoeken. Desondanks worden ieder jaar leerlingen geschorst die op geen enkele school meer welkom zijn. Zij zitten veelal thuis. Van de gevolgen van uitval tijdens het basisonderwijs is geen goed beeld te geven aangezien het om een erg kleine groep gaat.

1b: Uitval na het basisonderwijs

In Nederland is men na het afronden van het basisonderwijs nog jarenlang volledig leerplichtig en doorstroming naar het voortgezet onderwijs wordt dan ook als vanzelfsprekend gezien. Doorstroming is noodzakelijk gezien het slechte arbeidsperspectief dat mensen met alleen basisonderwijs hebben. Ieder jaar hebben enkele honderden kinderen problemen om toegelaten te worden tot het voortgezet onderwijs. Gelukkig vindt het merendeel na enkele maanden wel een school.

6.2.2. Groep 2: Uitval gedurende of na het VMBO

Momenteel telt het VMBO 542.400 leerlingen. Zij volgen één van de vier leerwegen van de VMBO-opleiding. De grootste groep doet examen in de theoretische leerweg, een enkeling in de gemengde. De overigen volgen de kader beroepsgerichte- of de basisberoepsgerichte leerweg. Meer dan 30 procent van de voortijdig schoolverlaters is afkomstig van het VMBO. Dit zijn ongeveer 21.000 leerlingen per jaar. Uitval komt minder vaak voor in het VMBO-t dan in de andere leerwegen. In de laatste leerjaren vindt meer uitval plaats dan in de eerste.

2a: Uitval gedurende het VMBO

De jongeren op het VMBO zijn in principe volledig leerplichtig, een minderheid partieel. Bij uitval wordt de jongere gezien als ongediplomeerde voortijdig schoolverlater. Voortijdig schoolverlaters geven zelf aan dat ze het onderwijs verlaten vanwege het schoolklimaat, motivatie en gedragproblemen of de zwaarte van de opleiding. Deze gegevens geven echter een vertekend beeld. De leerlingen blijken nog niet in staat om inhoudelijk kritiek te leveren op de opleiding. Als ze de opleiding niet interessant vinden geven ze aan niet gemotiveerd te zijn, terwijl de kritiek in feite op de inhoud van de opleiding betrekking heeft.

De Algemene Rekenkamer vindt dat met name in de eerste twee jaren van het VMBO veel te hoge eisen worden gesteld aan de leerlingen. Er zijn teveel vakken en ze zijn te theoretisch. Bovendien kunnen veel leerkrachten niet goed omgaan met het grote aantal leerlingen met leer- en gedragsproblemen. Deze leerlingen ontvangen niet de begeleiding die zij nodig hebben waardoor de kans op uitval groot wordt. (Algemene Rekenkamer, 2005)

Leerkrachten denken eveneens dat de inhoud van de opleiding vaak de reden is van het voortijdig schoolverlaten. Ook zij vinden dat de VMBO opleiding veel te theoretisch is geworden. Voor veel leerlingen is het onderwijs daardoor niet meer interessant en/of ligt de moeilijkheidsgraad van de stof te hoog. De leerkrachten pleiten daarom voor minder theoretische vakken en meer mogelijkheden voor koppeling aan de praktijk. Als belangrijkste reden voor uitval noemen leerkrachten echter motivatieproblemen die voortkomen uit de thuissituatie. Het vergroten van de ouderbetrokkenheid bij de school lijkt daarom noodzakelijk om meer leerlingen op school te houden. Daarnaast zal de samenwerking tussen de verschillende hulpverlenende instanties verbeterd moeten worden.

Leerlingen die vijf jaar nadat zij zijn uitgevallen worden geïnterviewd geven aan dat zij, ondanks het niet zo gunstige arbeidsperspectief, grotendeels tevreden zijn met hun situatie. Een deel haalde alsnog een startkwalificatie, de meerderheid blijft aan het werk. (Portengen e.a. 1998) De werkloosheid onder deze groep ex-VMBO-leerlingen is hoog en het gemiddeld maandloon erg laag. Vaak vinden zij wel snel na het schoolverlaten werk, maar dit is in tijdelijke baantjes zonder toekomstperspectief.

Op alle niveaus worden daarom maatregelen genomen om uitval te voorkomen. Via de RMC-functie wordt gezorgd voor registratie, doorverwijzing en herplaatsing. Het GOA en het Grote Stedenbeleid spelen een rol bij de financiering van projecten. Middels het Onderwijskansenbeleid wil men de kwaliteit van scholen met een hoog percentage achterstandsleerlingen vergroten. Op scholen probeert men via individuele leerwegen en leer-werktrajecten uitval te voorkomen. Probleemleerlingen worden geplaatst in Time-out voorzieningen.

Het oplossen van problemen op school-didactisch niveau wordt vaak aan de scholen zelf overgelaten. Door meer autonomie kunnen lessen afwisselender gemaakt worden waardoor leerlingen meer positieve leerervaringen opdoen. Scholen mogen zelf bedenken hoe ze de leerlingen beter bij de school kunnen betrekken, hetzelfde geldt voor het vergroten van de ouderbetrokkenheid. Niet alles kan aan de scholen worden overgelaten. Voor het tegengaan van spijbelen zijn enkele maatregelen genomen door de overheid. Dat zal ook voor het vergroten van de pedagogische kwaliteiten van de leerkrachten in het voortgezet onderwijs moeten gebeuren. Door informatie over zogenaamde 'good practices' op een structurele manier uit te wisselen kan met behoud van de autonomie van de scholen toch worden voorkomen dat scholen er alleen voor staan.

2b: Uitval na het behalen van het VMBO-diploma

Dit zijn de jongeren die hun VMBO diploma hebben behaald en besluiten niet verder te leren. De jongeren zijn over het algemeen nog partieel leerplichtig. Het arbeidsperspectief van schoolverlaters met een VMBO diploma is matig voor de theoretische leerweg van het VMBO en zelfs slecht voor de andere leerwegen. De werkloosheidspercentages liggen volgens het CBS op respectievelijk 7,2 procent voor VMBO-t en 4,8 procent voor de overige leerwegen. De gemiddelde baanzoekduur is kort. Daar staat wel tegenover dat het gemiddelde bruto maandloon laag is.

Over deze groep jongeren is maar weinig bekend. Dit komt omdat de voortijdig schoolverlaters vaak worden gecategoriseerd naar schooltype waarop ze uitvallen. De groep voortijdig schoolverlaters die direct na het diploma afhaakt is dus niet terug te vinden in de meeste statistieken. Volgens het ROA gaat het om ongeveer 25.000 jongeren maar deze cijfers kunnen overlappen met de uitval gedurende het MBO. Regionaal zijn er daarom initiatieven om screenings uit te voeren tussen voortgezet onderwijs en MBO. Zo wordt gecontroleerd of leerlingen die uitstromen uit het voortgezet onderwijs zich inschrijven voor een vervolgopleiding.

Het beleid van het ministerie van OCenW is in hoge mate op deze groep uitvallers gericht. De bedoelingen om het onderwijs bij het individu aan te laten sluiten en de ideeën van de doorlopende leerwegen zijn gericht op het voorkomen van afhaken in de talloze keuzemomenten in de onderwijsloopbaan. Door leerlingen gedurende hun gehele traject te begeleiden en te ondersteunen bij de te maken keuzes hoopt men dat de leerlingen het VMBO-diploma niet zien als eindstation, maar als begin. Scholen ervaren deze manier van begeleiden als effectief.

6.2.3. Groep 3: Uitval gedurende of na het HAVO/ VWO

Momenteel volgen 361.600 leerlingen een HAVO/VWO-opleiding. Van de voortijdig schoolverlaters is 12 procent afkomstig van deze opleidingen, het gaat om meer dan 8.000 leerlingen per jaar. Op het VWO vindt minder uitval plaats dan op de HAVO. Schoolverlaten komt het meeste voor in de voorexamenklas.

3a: Uitval gedurende het HAVO/VWO

De leerlingen op het HAVO/VWO zijn volledig of partieel leerplichtig. Als zij gedurende hun opleiding uitvallen zijn zij ongediplomeerde voortijdige schoolverlaters. De voortijdig schoolverlaters wijten hun uitval zelf voornamelijk aan de zwaarte van de opleiding. Er wordt met name veel geklaagd over de gevolgen van de tweede fase. De leerlingen ervaren hoge piekmomenten in de studielast. Motivatie- en gedragproblemen en het schoolklimaat zijn verder de belangrijkste redenen van uitval. Ook deze jongeren zien de oorzaak van hun uitval slechts zelden in de inhoud van hun opleiding. Waarschijnlijk

is deze ook voor deze groep jongeren zo vanzelfsprekend dat ze de oorzaak van hun uitval eerder in hun eigen motivatie zoeken. (Onderwijsinspectie, 2000 en 2003b)

Leerlingen die het HAVO/VWO gedurende de opleiding verlaten hebben in feite alleen de basisschool afgerond waardoor ook voor hen het arbeidsperspectief matig is. Over de bezigheden van deze groep is weinig bekend. Vaak wordt aangenomen dat ze leergierig genoeg zijn om alsnog een opleiding af te gaan maken, maar gebleken is dat slechts eenderde van de uitvallers dat werkelijk doet. In de verschillende aanpassingen van de Tweede Fase is gedeeltelijk tegemoet gekomen aan de klachten over de moeilijkheidsgraad van het onderwijs. Daarnaast gelden de RMC-functie, het GOA, het Grote Stedenbeleid, het Onderwijskansenbeleid en de Time-out projecten natuurlijk ook voor deze jongeren.

Preventie van uitval wordt met name gezocht in nieuwe onderwijstypen die zich onder andere richten op het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Door de indeling in vakken af te schaffen en docenten te vervangen door begeleiders hoopt men het onderwijs voor de leerlingen aantrekkelijker te maken. Tot nu toe zijn nog geen cijfers beschikbaar die bewijzen dat deze schooltypen het aantal voortijdig schoolverlaters werkelijk terugdringen. Het beperkte aantal uitvallers op deze scholen lijkt voornamelijk verklaart te kunnen worden door de bewuste keuze die de leerlingen voor de school maken. Daardoor zijn er minder problemen met motivatie en gedrag en vaak zijn de achtergrondkenmerken van de leerlingen gunstiger. Onderzoek naar de effectiviteit van de initiatieven is daarom van noodzakelijk.

3b: Schoolverlaten na het behalen van het HAVO- of VWO-diploma

Jongeren die het onderwijs verlaten na het behalen van het HAVO- of VWO-diploma zijn in het bezit van een startkwalificatie. Het zijn dus geen voortijdig schoolverlaters. In een enkel geval zijn de leerlingen nog wel partieel leerplichtig. Om welke aantallen jongeren het precies gaat is onduidelijk. Het ROA geeft aan dat ongeveer tien procent van de gediplomeerde HAVO- en VWO-ers niet doorleert. Er kan sprake zijn van overlap met de uitval gedurende het HBO en het WO. Naar de uitval van deze groep jongeren is weinig onderzoek gedaan omdat deze niet als problematisch wordt gezien.

Dat de jongeren niet verder leren is vaak een kwestie van problemen met de keuze van de vervolgopleiding. Door betere begeleiding tijdens het voortgezet onderwijs kan dit probleem worden opgelost. Daarnaast besluit een aantal jongeren om betaald werk te zoeken. Hun arbeidsperspectief is matig. Schoolverlaters hebben in eerste instantie een werkloosheidspercentage van ongeveer 15 procent. Bovendien hebben de jongeren weinig kans op werk op hun eigen niveau. Het gemiddeld bruto maandloon ligt rond de 900 euro.

Ondanks het bezit van een startkwalificatie lijkt het toekomstperspectief van deze groep niet veel beter te zijn dan dat van jongeren met een VMBO-opleiding. Er zou zelfs beweerd kunnen worden dat met name het schoolverlaten van de leerlingen van de beroepsgerichte leerwegen minder problematisch is, aangezien zij instromen in een beroep waar ze bewust voor hebben geleerd. De HAVO- en VWO uitvallers hebben nog geen enkele beroepsopleiding achter de rug en gaan daardoor vaak onder hun niveau aan het werk. In feite zou dus ook voor deze groep een doorlopende leerweg moeten worden geconstrueerd, zodat doorleren na het behalen van het diploma voor iedereen vanzelfsprekend wordt. Met de invoering van de tweede fase is de verbetering van deze doorstroom gedeeltelijk al bereikt. Bovendien is de afstemming tussen de verschillende onderwijsinstellingen verbeterd. (Onderwijsinspectie, 2003b)

Er gaan stemmen op om het startkwalificatieniveau te verhogen tot op HBO-niveau. De vraag naar hoger opgeleiden is momenteel immers groot terwijl er een overschot is aan lager opgeleiden. Door deze maatregel zouden ook HAVO- en VWO gediplomeerden die het onderwijs verlaten extra begeleid worden door de RMC-functie. Het ophogen van het startkwalificatieniveau heeft echter als nadeel dat een grote groep jongeren ontstaat die niet in staat is om het minimumniveau te behalen terwijl deze groep goed in staat is zich op de arbeidsmarkt te redden. Een grotere groep wordt geproblematiseerd waardoor een kans bestaat dat de jongeren die de maatregelen en begeleiding echt nodig hebben minder aandacht krijgen. Daarom zal eerst beter in kaart moeten worden gebracht hoe de jongeren terecht komen die uitvallen nadat zij een diploma in het voortgezet onderwijs hebben behaald. Ook het onderscheid tussen jongeren die de startkwalificatie niet kunnen halen en zij die dat niet willen zal vaker moeten worden gemaakt. Pas dan kan worden bepaald welke jongeren de extra hulp nodig hebben en welke niet.

6.2.4. Groep 4: Uitval gedurende of na het MBO

In totaal volgen 433.000 leerlingen Middelbaar Beroeps Onderwijs. Ze hebben veelal een VMBO-diploma behaald en zijn daarna doorgestroomd in of de beroepsopleidende, of de beroepsbegeleidende leerweg. In beide richtingen zijn vier niveaus: de eenjarige assistent opleiding (niveau 1), de tweejarige basisberoeps opleiding (niveau 2), de driejarige vak opleiding (niveau 3) en de vierjarige middenkader opleiding (niveau 4). In de beroepsopleidende leerweg vallen jaarlijks 18.000 leerlingen uit, in de beroepsbegeleidende leerweg 8.400. Hiermee verklaart het MBO 38 procent van de voortijdig schoolverlaters. De uitval in het eerste leerjaar is het hoogst. Gemiddeld verlaat ieder leerjaar 17 procent de opleiding. Het meeste schoolverlaten vindt plaats op niveau 1. De uitval tussen de verschillende beroepssectoren verschilt nauwelijks, evenals de uitval tussen de beroepsopleidende en de beroepsbegeleidende leerweg (Onderwijsinspectie, 2002). De uitval in het MBO is verdeeld zoals in tabel G aangegeven. De gearceerde uitvallers zijn voortijdig schoolverlaters.

Tabel G: Uitval in het MBO per jaar

Niveau	Leerjaar	Uitval
1	1	44%
	2	19%
2	1	19%
	2	11%
	3	10%
3	1	18%
	2	13%
	3	6%
	4	5%

Bron: Onderwijsinspectie 2002

4a: Uitval gedurende jaar 1 of 2 van het MBO

De leerlingen in deze groep zijn partieel of niet meer leerplichtig. Uitgevallen leerlingen zijn veelal VMBO gediplomeerd, maar worden wel tot de voortijdige schoolverlaters gerekend aangezien ze geen startkwalificatie hebben. Leerlingen noemen de inhoud van de opleiding als voornaamste reden voor het stoppen met de opleiding. Anders dan bij uitval in het voortgezet onderwijs wordt nu wel kritisch gekeken naar wat men van de opleiding verwacht en wat deze daadwerkelijk waarmaakt. Een verkeerde keuze wordt dan ook vaak als reden van het schoolverlaten opgegeven. De uitval hoeft dus niet altijd problematisch te zijn aangezien vaak weer met een andere opleiding wordt begonnen. Dit percentage wordt geschat op minimaal 30 procent. (Onderwijsinspectie, 2002)

Leerlingen zouden graag flexibeler willen kunnen instromen. Vaak moet nu vrijwel een geheel schooljaar worden gewacht voordat men met de nieuwe opleiding kan beginnen. Het flexibeler instromen zou bovendien in het aantal uitvallers kunnen schelen aangezien sommige jongeren in hun wachtperiode een baan vinden en daar blijven hangen. Daarnaast moeten de leerlingen goed worden begeleid bij hun opleidingkeuze. Het percentage in eerste instantie verkeerd kiezende jongeren is hoog. Door jongeren beter te informeren over de inhoud en de mogelijkheden van de opleiding zal minder vaak verkeerd worden gekozen. Trajectbegeleiding kan hieraan bijdragen.

Bij de bruikbaarheid van sommige opleidingen kunnen vraagtekens gezet worden. Jongeren willen graag kwalificaties behalen waarmee ze na hun opleiding werkelijk aan het werk kunnen. Nu is de aansluiting met de arbeidsmarkt soms problematisch. Uit frustratie hierover besluiten sommige leerlingen het onderwijs te verlaten en te gaan werken. De aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt in het algemeen wordt naarmate leerlingen ouder worden een belangrijkere oorzaak van uitval. Steeds meer leerlingen besluiten dat de arbeidsmarkt hen meer te bieden heeft dan het onderwijs. Leerlingen geven deze reden echter slechts zelden op als de oorzaak van hun schoolverlaten. Eerder zullen zij zeggen dat de opleiding tegenviel of dat er een gebrek aan motivatie was.

Het is de vraag of uitval voor deze categorie jongeren altijd even erg is. Veel jongeren gaan aan het werk en zien zichzelf ook niet als een probleemgeval. Ze hebben een diploma van het voortgezet onderwijs en op de arbeidsmarkt ervaren zij genoeg uitdaging. Aan de andere kant zijn de arbeidsmarktperspectieven voor jongeren met alleen een diploma van het VMBO matig of zelfs slecht. Ook is de werkloosheid hoog en het loon laag. Het valt moeilijk in te schatten of de uitval tot

problemen zal leiden. Want hoewel het arbeidsperspectief niet al te goed is, is een groot gedeelte van de jongeren zeer tevreden en wil of kan niet meer bereiken. Het is bovendien tegenstrijdig dat jongeren die competent genoeg zijn om zelf hun weg op de arbeidsmarkt te vinden geregistreerd staan als voortijdig schoolverlater, terwijl aan de andere kant jongeren die met veel pijn en moeite middels een individueel traject aan een baan zijn geholpen "succesvol herplaatst" worden genoemd. Zij verdwijnen uit de registratie.

De enige maatregelen die op dit moment genomen zijn om uitval tijdens de eerste twee jaren van het MBO te voorkomen en uitgevallen jongeren terug naar het onderwijs te begeleiden zijn begeleiding en voorlichting. Daarom zou meer moeten worden gekeken naar de reden van uitval in deze fase. Vaak ligt het niet aan de leerling maar aan de opleiding. Door opleidingen beter te laten aansluiten bij de wensen van de leerlingen en van werkgevers kan uitval worden voorkomen. Met name moet meer aandacht worden geschonken aan de bruikbaarheid van de kwalificaties. Daarnaast kunnen leerlingen tijdens het voortgezet onderwijs beter worden voorgelicht.

4b: Uitval na het behalen van het diploma op niveau 1 van het MBO

Het diploma op niveau 1 van het MBO biedt geen startkwalificatie. Hiervoor moet minimaal een diploma op niveau 2 worden behaald. Jongeren die een opleiding op niveau 1 hebben afgerond zouden in feite dus verder moeten leren op een hoger niveau en zijn gediplomeerde voortijdige schoolverlaters. Toch is het niet verwonderlijk dat deze jongeren gaan werken. De opleiding die ze hebben volbracht is immers een afgeronde beroepsopleiding die voorbereidt op een taak als assistent op de arbeidsmarkt. Jongeren die kiezen voor deze opleiding willen vaak liever werken dan leren en verlaten daarom het onderwijs als het diploma eenmaal op zak is. Veel van deze jongeren zijn bovendien niet in staat om een startkwalificatie te behalen. Het gaat om meer dan 8000 jongeren per jaar, bijna 12 procent van de voortijdig schoolverlaters. (Van Tilborg e.a., 2002).

Het werkloosheidspercentage onder schoolverlaters met een diploma op niveau 1 is hoog, namelijk 16 procent. De andere MBO niveaus hebben veel lagere werkloosheidspercentages. Ook de kans op vast werk is laag. Wel leren jongeren die deze weg hebben gekozen later vaak door binnen hun bedrijf. Onduidelijk is hoeveel jongeren alsnog een startkwalificatie halen. Aangezien gebleken is dat het startkwalificatieniveau noodzakelijk is om goed te functioneren op de arbeidsmarkt is het begrijpelijk dat gediplomeerden op niveau 1 van het MBO worden gezien als voortijdig schoolverlaters die door de RMC-functie begeleid moeten worden om te zorgen dat ze doorleren. Aan de andere kant zou de opleiding dan niet als eindopleiding moeten worden aangeboden. Als de opleiding net als het VMBO niet langer wordt gezien als eind-, maar eerder als beginonderwijs, dan moet deze ook als zodanig aan de jongeren worden gepresenteerd.

4c: Uitval gedurende jaar 3 of 4 van het MBO

Jongeren die uitvallen gedurende het derde of vierde jaar van het MBO worden niet meer gezien als voortijdig schoolverlaters. Zij bezitten een startkwalificatie en zouden zich dus moeten kunnen redden op de arbeidsmarkt. Hun arbeidsperspectief is goed en het werkloosheidspercentage is met ongeveer 3 procent laag. Er worden, behalve begeleiding, dan ook geen specifieke maatregelen genomen om de jongeren op de opleidingen te houden. Aan de ene kant is dit logisch, de jongere kan zich immers op de arbeidsmarkt redden. Aan de andere kant rijst ook hier de vraag waarom de jongeren nu nog uitvallen. In de meeste gevallen komt dit omdat de opleiding inhoudelijk toch niet aan de wensen voldoet waardoor men de arbeidsmarkt aantrekkelijker gaat vinden. (Onderwijsinspectie, 2000) Ook in deze leerjaren zou dus kritisch naar de opleidingen moeten worden gekeken. Overigens geven de schoolverlaters ook aan dat de zwaarte van de opleiding, motivatie- en gedragsproblemen en persoonlijke omstandigheden meespelen bij het schoolverlaten.

4d: Schoolverlaten na het behalen van het diploma op niveau 2, 3 of 4 van het MBO

De jongeren in deze groep verlaten het onderwijs na het behalen van een diploma van het MBO en zijn dus geen voortijdig schoolverlaters. Voor deze groep geldt in nog hogere mate wat ook al voor groep 4c gold: hun arbeidsperspectief is goed en het werkloosheidspercentage laag. De bruto lonen liggen veelal boven de 1200 euro. Hun schoolverlaten is daarom niet problematisch.

6.2.5. Groep 5: Uitval gedurende of na het HBO of WO

Momenteel studeren 462.000 studenten aan een HBO- of WO- instelling. Het merendeel hiervan is niet meer leerplichtig en in het bezit van een startkwalificatie doordat zij een diploma van de HAVO of het VWO in bezit hebben. Jongeren in deze groep zijn dus geen voortijdig schoolverlaters.

5a: Uitval gedurende het HBO of WO

Voor deze groep geldt vrijwel hetzelfde als voor groep 3b. Doordat de jongeren geen enkele beroepsgerichte opleiding hebben komen ze vaak terecht in banen die ver onder hun niveau liggen. Men gaat ervan uit dat deze groep jongeren leergierig genoeg is om weer met een andere opleiding te beginnen en gebleken is dat dit inderdaad grotendeels zo is. Uitval is vaak te wijten aan verkeerde studiekeuze en het opnieuw beginnen aan een andere opleiding komt veelvuldig voor. Van de jongeren die voor de eerste maal instromen in het HBO behaalt zeventig procent werkelijk dat diploma, in het WO ligt dit percentage op 64 procent. Over het algemeen is uitval van deze groep jongeren niet problematisch, behalve dan dat verkeerde studiekeuze een hoop geld kost. De voorlichting in het voortgezet onderwijs zou daarom verbeterd moeten worden en de jongeren moet besef worden bijgebracht van het belang van juiste keuze.

5b: Schoolverlaten na het behalen van het diploma van het HBO of WO

De jongeren die afstuderen aan het HBO of WO voldoen in principe aan de eisen die Nederland in het kader van de kenniseconomie stelt. Hun arbeidsperspectief is goed, het werkloosheidspercentage laag en de gemiddelde bruto lonen hoog. Afgezien van het feit dat de afstudeerrichtingen niet altijd overeenkomen met de behoeften van de arbeidsmarkt zijn deze jongeren zeer goed in staat om zich staande te houden.

Naar voortijdig schoolverlaten is de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan. Bovendien zijn talloze maatregelen getroffen om uitval te voorkomen. Er is echter nog steeds geen volledig beeld van de problematiek. De cijfers die door de verschillende instanties worden gepubliceerd stemmen niet geheel overeen en zijn door verschil in definiëring van het voortijdig schoolverlaten moeilijk met elkaar te vergelijken.

7. Conclusies

Ook is niet duidelijk welke groep schoolverlaters met welke problematiek te kampen heeft en waar de jongeren op lange termijn terechtkomen. Hierdoor is het beeld ontstaan dat jaarlijks door het hele land tienduizenden leerlingen uitvallen met wie het nooit meer goed komt. Het ziet er echter naar uit dat alleen in bepaalde regio's (met name de grote steden) en voor bepaalde groepen (jongeren met een lage sociaal economische status) de problemen echt groot zijn. In de rest van het land en bij de overige groepen jongeren zijn de problemen redelijk onder controle.

7.1. Definiëring

Geprobeerd is om de groep problematische schoolverlaters –de jongeren die nog niet in staat zijn zich staande te houden op de arbeidsmarkt– te definiëren met behulp van het begrip startkwalificatie. Voortijdig schoolverlaters zijn die jongeren tot 23 jaar die het onderwijs verlaten zonder diploma op minimaal niveau 2 van het MBO, een kort-MBO kwalificatie of twee met goed gevolg afgeronde jaren MBO. Een HAVO- of VWO-diploma is hieraan gelijkgesteld.

Het probleem van deze definiëring is echter dat tussen jongeren die de startkwalificatie niet willen halen en jongeren die dat niet kunnen, geen onderscheid wordt gemaakt. Bovendien worden jongeren die wel in staat zijn om zich te redden op de arbeidsmarkt voortijdig schoolverlaters genoemd, terwijl jongeren die hiertoe niet in staat zijn soms niet-problematisch worden genoemd. Jongeren met een afgeronde VMBO opleiding of een opleiding op niveau 1 van het MBO blijken vrijwel altijd tevreden met de situatie na hun schoolverlaten terwijl zij volgens de definitie voortijdig schoolverlaters zijn. Het toekomstperspectief van jongeren die uitvallen na het behalen van hun HAVO- of VWO- diploma is nauwelijks beter dan dat van VMBO-gediplomeerden. Desondanks worden zij beschouwd als jongeren die zich goed op de arbeidsmarkt kunnen redden en krijgen zij dus nauwelijks hulp aangeboden. De definiëring van de startkwalificatie zou daarom meer op de competenties van de jongeren gericht moeten worden.

7.2. Problematiek

In vergelijking met veel andere westerse landen is het aantal voortijdig schoolverlaters in Nederland tamelijk laag. Het voortijdig schoolverlaten concentreert zich in de grote steden, in de rest van het land is het probleem goed onder controle. Jaarlijks vallen ongeveer 65.000 jongeren uit. Deze schoolverlaters kunnen worden onderscheiden naar schooltype, moment van uitval en leerplichtstatus. Jongeren blijken vooral uit te vallen in het MBO (38 procent van de voortijdig schoolverlaters) en het VMBO (31 procent). Vooral in het MBO zijn de uitvalpercentages soms erg hoog: gemiddeld valt per leerjaar 17 procent uit. In het VMBO ligt dat percentage op bijna 4 procent. Schoolverlaten vindt plaats zowel tijdens de cursusduur als na diplomering.

De oorzaken van voortijdig schoolverlaten liggen bij de inhoud en zwaarte van de opleiding (te theoretisch, te zwaar, kloof tussen vraag en aanbod), de ouders (thuisituatie, geen stimulans, overtuiging), motivatie en gedragsproblemen, gebrekkige voorlichting over de opleiding en de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Het arbeidsperspectief van schoolverlaters met alleen basisonderwijs of VMBO-b/-k/-g is slecht, van VMBO-t en HAVO en VWO gediplomeerden matig. MBO, HBO en WO gediplomeerden hebben goede perspectieven op de arbeidsmarkt. De kans op werkloosheid is onder voortijdig schoolverlaters dan ook drie maal zo groot.

7.3. Registratie

Sinds de invoering van de RMC-wet in 2001 worden voortijdig schoolverlaters door hun woongemeente geregistreerd en via een contactgemeente teruggeleid naar het onderwijs of een geschikte plek op de arbeidsmarkt. De registratie van het schoolverlaten is hierdoor verbeterd; er ontbreekt echter nog veel informatie. Registratie gebeurt regionaal waardoor verschillen in registratiemethoden tussen gemeenten bestaan. Hierdoor is een vergelijking van de ernst van de situatie tussen verschillende regio's vrijwel onmogelijk. Daarnaast wordt alleen de groep voortijdig

schoolverlaters geregistreerd, waardoor de problematiek van andere schoolverlaters (bijvoorbeeld HAVO/VWO gediplomeerden) onduidelijk blijft. Verder blijkt een groot deel van de geregistreerden slechts tijdelijk uit te vallen om later weer in te stromen in het onderwijs.

Met de komst van het onderwijsnummer zal de registratie landelijk beter geregeld worden, maar er zullen onvoldoende gegevens worden opgeslagen en/of openbaar worden gemaakt om een volledig beeld te krijgen van de problematiek. Hierdoor heeft het registratiesysteem op dit moment vooral een curatieve werking. Voor een preventieve werking is een uitgebreider en in alle regio's gelijk registratiesysteem noodzakelijk. Alleen dan kan de verzamelde kennis zorgen voor een groepsspecifieke afstemming van het beleid.

7.4. Maatregelen

De huidige aanpak van het voortijdig schoolverlaten is voornamelijk gericht op het VMBO en op de overgang tussen VMBO en MBO. Preventie vindt plaats door middel van doorlopende, individuele leerwegen zodat het onderwijs wordt aangepast aan de individuele leerling. Het belang van persoonlijke begeleiding wordt benadrukt. Daarnaast wordt een voorzichtig begin gemaakt met het vergroten van het aandeel van het leren in arbeidsorganisaties in het VMBO-b. De Rijksoverheid probeert problemen met het jeugdbeleid aan te pakken met behulp van de operatie JONG. Daarnaast verleent zij subsidie aan nieuwe schooltypen die leren aantrekkelijker willen maken voor leerlingen. Gemeenten nemen maatregelen door middel van het GOA, het Grote Stedenbeleid en het Onderwijskansenbeleid. Vaak komen hier regionale projecten uit voort. Voor niet-plaatsbare jongeren zijn Time-out projecten ontwikkeld.

Het curatieve beleid krijgt met name vorm via de leerplichtwet en de RMC-wet waarmee geprobeerd wordt om de schoolverlaters terug te leiden naar het onderwijs of naar een passende plek op de arbeidsmarkt. Scholen willen liever de autonomie en de middelen tot hun beschikking krijgen om de problemen zelf op te lossen omdat zij het overheidsbeleid vaak als niet-doeltreffend ervaren. Ze vinden dat het voortijdig schoolverlaten vraagt om creatieve, vaak individuele, oplossingen en willen daarom structurele veranderingen in de school in plaats van tijdelijke externe projecten. Bovendien moet de bureaucratie afnemen.

7.5. Overzichtstabel

In tabel H staat een overzicht van de problematiek van de groepen schoolverlaters. De cijfers zijn afkomstig uit de jaren 2002 en 2004. Genoemd worden: het uitvalpercentage per jaar, het aantal voortijdig schoolverlaters per jaar, het percentage voortijdig schoolverlaters ten opzichte van het totale aantal voortijdig schoolverlaters per jaar, het arbeidsmarktperspectief, de voornaamste oorzaken van de uitval en de huidige aanpak. De voortijdig schoolverlaters zijn weer gearceerd.

De gegevens in de kolom 'uitval per jaar' kunnen overlappen. Het Ministerie van OCenW en het CBS noteren namelijk voornamelijk tijdens welke opleiding jongeren uitvallen. Van de groepen 2b, 3b en 4d zijn daarom geen gegevens. Het ROA noteert uitval na diplomering en levert deze gegevens dus wel. Het is onduidelijk in welke groep de jongeren uit de groepen 2b, 3b en 4d vallen volgens het Ministerie van OCenW en het CBS. De gecursiveerde getallen kunnen daardoor met de andere cijfers overlappen. Over het percentage voortijdig schoolverlaters dat groep 2b vormt ten opzichte van het totaal aantal voortijdig schoolverlaters durven wij hierdoor geen uitspraken te doen.

Tabel H: Overzicht schoolverlaten

Groep	Schooltype	Uitvalmoment	Uitval per jaar	Aantal VSV	VSV tov totaal aantal VSV ³	Arbeids-perspectief	Oorzaak	Aanpak
1a	Basisschool	gedurende	<1%	enkele	<1%	slecht	overtuiging ouders motivatie, gedrag	leerplicht zorgnetwerk
		na afloop	<1%	enkele	<1%	slecht	overtuiging ouders motivatie, gedrag	leerplicht zorgnetwerk
2a	VMBO	gedurende	3.9%	21.000	31%	matig	stimulans ouders theoretisch gehalte moeilijkheidsgraad motivatie, gedrag	ouderbetrokkenheid meer praktisch projecten begeleiding leerplicht, RMC
		gediplomeerd	(14.5%)	(25.000)	?	matig	arbeidsmarkt	leerplicht, RMC doorlopende leerweg trajectbegeleiding
3a	HAVO/VWO	gedurende	2.2%	8.000	12%	matig	moeilijkheidsgraad motivatie, gedrag	leerplicht, RMC nieuwe schooltypen
3b		gediplomeerd	(10%)	nvt	nvt	matig	keuzeproblemen arbeidsmarkt	doorstroom optimaliseren
4a	MBO	gedurende jaar 1/2	18.6%	18.000	26%	matig	verkeerde keuze inhoud opleiding	RMC begeleiding voorlichting
		MBO 1 gediplomeerd	28.8%	8.000	12%	matig	arbeidsmarkt	RMC begeleiding
4c		gedurende jaar 3/4	7%	nvt	nvt	goed	arbeidsmarkt inhoud opleiding	begeleiding
4d		MBO 2/3/4 gediplomeerd	87%	nvt	nvt	goed	arbeidsmarkt	-
5a	HBO/WO	gedurende	32%	nvt	nvt	goed	verkeerde keuze	voorlichting
		gediplomeerd	nvt	nvt	nvt	goed	arbeidsmarkt	-

Bron: CBS, Onderwijsinspectie, Ministerie van OCenW, ROA

³ De kolom komt niet op honderd procent uit omdat jongeren in speciale trajecten uitvallen of omdat hun herkomst niet achterhaalbaar is.

Bij de huidige aanpak van het voortijdig schoolverlaten wordt teveel naar gemiddelden gekeken. De verschillen tussen groepen schoolverlaters zijn groot. Het is dan ook van belang deze zo goed mogelijk te onderscheiden.

8. Aanbevelingen

Op dit moment is de specifieke problematiek van veel groepen nog onbekend. Hierdoor is het de vraag of het beleid, zowel preventief als curatief, doeltreffend is. Door scholen een grotere autonomie te geven kan het voortijdig schoolverlaten beter worden aangepakt.

1. Nagaan wat de problemen zijn

Vergaande en gedifferentieerde registratie is van belang om een compleet beeld te krijgen van de problematiek. Door koppeling van registratiesystemen kan beter achterhaald worden voor welke groepen schoolverlaters de situatie zorgwekkend is en in welke regio's de problemen groot zijn.

1.1 De registratiesystemen kunnen op dit moment niet de informatie leveren die nodig is voor een optimale curatieve en preventieve aanpak van het voortijdig schoolverlaten.

1.1.1 De registratie van de schoolverlaters dient gedetailleerder te worden en een grotere groep jongeren te beslaan. Er is behoefte aan informatie over de fase waarin uitstroom plaatsvindt, de reden van uitval en de huidige bezigheden van de voortijdig schoolverlater. Een koppeling van registratiesystemen van scholen, overheid en overige instanties zal dit mogelijk maken.

1.1.2 Door in het hele land van hetzelfde registratiesysteem gebruik te maken kan voorkomen worden dat in regio's bepaalde informatie ontbreekt. Iedere regio maakt dan bovendien gebruik van dezelfde definities en categorisering.

1.1.3 Iedere regio moet één centraal meldpunt krijgen.

1.2 Het is onduidelijk voor welke schoolverlaters de situatie problematisch is.

1.2.1 Herziening van de operationalisering van de startkwalificatie dient te worden overwogen. De startkwalificatie is nu gedefinieerd als gunstig arbeidsmarktperspectief maar geoperationaliseerd als opleidingsniveau. Deze tegenstelling kan opgelost worden door meer naar competenties te kijken en minder naar diploma's.

1.2.2 Betere differentiatie van de cijfers over voortijdig schoolverlaten is noodzakelijk. Veel van de jongeren die als voortijdig schoolverlater geregistreerd staan zijn in feite schoolstakers die wachten tot ze met een andere opleiding kunnen beginnen. Daarnaast is er een groep jongeren die zich op school niet prettig voelt en liever werkt. Het is de vraag of deze jongeren te allen tijde als voortijdig schoolverlaters geregistreerd moeten staan. Hetzelfde kan men zich afvragen over de groep die niet in staat is om de startkwalificatie te behalen.

1.2.3 Sommige schoolverlaters verlaten het onderwijs met startkwalificatie maar kunnen zich desondanks niet voldoende staande houden op de arbeidsmarkt. Meer aandacht voor met name HAVO- en VWO-gediplomeerden die niet doorleren is daarom gewenst.

2. Aanpakken van die problemen

Scholen die met problemen kampen zullen door vergroting van hun autonomie in staat zijn om zelf het voortijdig schoolverlaten aan te pakken. Daarvoor dienen zij voldoende middelen tot hun beschikking te krijgen.

2.1 De wet- en regelgeving geeft scholen onvoldoende ruimte om nieuwe initiatieven te ontwikkelen.

2.1.1 Scholen moeten de vrijheid krijgen om meer praktijkonderwijs in het VMBO te brengen. De huidige leerwegen zijn voor veel leerlingen te theoretisch. Voor stages dienen meer mogelijkheden te komen en in de kaderberoepsgerichte en de basisberoepsgerichte leerwegen moet het aantal verplichte theoretische vakken omlaag. De algemene ontwikkeling mag echter niet geheel worden overgeslagen. Het is daarom van belang om te zoeken naar integratie van de algemene vakken in de praktijkvakken. Diplomadevaluatie kan zo voorkomen worden.

- 2.1.2 Door individuele leerwegen in te voeren wordt de overgang van kwalificatie naar competentie mogelijk. Opleidingen kunnen hierdoor inhoudelijk beter worden afgestemd op wat de leerlingen en de arbeidsmarkt vragen.
- 2.1.3 Differentiatie in eindexamenniveau tussen verschillende vakken in het VMBO moet terugkeren. De huidige situatie zorgt voor verspilling van potentieel en werkt demotiverend voor de leerling.
- 2.1.4 Een grote ouderbetrokkenheid bij de scholen is van belang; het verplicht stellen van een aantal contacturen tussen ouder en school zal daar waarschijnlijk echter niet aan bijdragen.

2.2 Netwerken die scholen in staat stellen tot het nemen van initiatieven functioneren nog onvoldoende.

- 2.2.1 Doorzetten van het huidige beleid van door de gemeente gecoördineerde afstemming en samenwerking tussen overheid, onderwijs, jeugdzorg, justitie en arbeid zorgt voor een beter functioneren van de netwerken en het duidelijk worden van verantwoordelijkheden. Scholen moeten één aanspreekpunt krijgen.
- 2.2.2 Aangezien met name de problematische thuissituatie van de leerling vaak bijdraagt aan de uitval is het van belang dat de jeugdzorg een belangrijke rol krijgt in de netwerken. Eén op één begeleiding staat daarbij centraal.

2.3 Decentralisatie van het voortijdig schoolverlaten beleid leidt niet automatisch tot vooruitgang.

- 2.3.1 Decentralisatie van het voortijdig schoolverlaten beleid dient niet alleen te leiden tot overname van de taken van de Rijksoverheid door de gemeenten maar ook tot werkelijke autonomievergroting van de scholen.
- 2.3.2 Door de toegenomen autonomie krijgt de school nieuwe taken, hiervoor zal de school mankracht en middelen tot zijn beschikking moeten krijgen. De autonomie mag niet leiden tot teveel bureaucratie.

3. Optimaal profiteren van succesvolle initiatieven

Evaluatie van de ontwikkelde initiatieven is noodzakelijk. Met behulp van goede communicatie kunnen alle scholen en jongeren profijt hebben van de effectieve initiatieven.

3.1 Het resultaat van ontwikkelde initiatieven is vaak onbekend.

- 3.1.1 De effectiviteit van initiatieven dient door evaluatie duidelijk te worden. De gemeenten kunnen een rol vervullen in de coördinatie en rapportage van de evaluatie.

3.2 Er is behoefte aan communicatie over het voortijdig schoolverlaten.

- 3.2.1 Good practices moeten beter worden gecommuniceerd. Eventueel zouden onderwijsondersteunende instituten zoals onderwijsbegeleidingsdiensten een rol kunnen spelen in het zichtbaar maken van de initiatieven aan andere scholen en gemeenten.
- 3.2.2 De voorlichting aan jongeren kan verbeterd worden. Nu weten jongeren vaak niet waar ze terecht kunnen, of zijn ze foutief geïnformeerd. Er is behoefte aan een site met daarop alle relevante informatie.

9. Literatuur

- Algemeen Dagblad (2005) *Varia*, Rotterdam, Algemene Media Groep BV.
- Algemene Rekenkamer (2001) *Begeleiding en herplaatsing voortijdig schoolverlaters*, Den Haag: Algemene Rekenkamer
- Algemene Rekenkamer (2005) *Zorgleerlingen in het Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs*, Den Haag: Algemene Rekenkamer
- Beekhoven, S. (2004) De rol van participatie en identificatie bij het voortijdig schoolverlaten bij jongens, *Pedagogische Studiën*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 81, 2, 104-115
- Boer, P. R. den en Uerz, D. (2000) *Voortijdig schoolverlaten in nationaal en internationaal perspectief*, Groningen: GION
- Bourdieu, P. (1979) *La distinction; critique sociale du jugement*, Parijs: Minit
- Burg, A. van der, Gier, P. de en Huijboom, F. (2003) *Naar een perspectief voor alle VMBO-leerlingen*, 's Hertogenbosch: KPCgroep
- Centrale Financiële Instellingen (2005) *Varia*, Den Haag: www.cfi.nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2003a) *Allochtonen in Nederland*, Voorburg/Heerlen: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2003b) *Jeugd 2003; cijfers en feiten*, Voorburg/Heerlen: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2004) *De Nederlandse samenleving 2004, sociale trends*, Voorburg/Heerlen: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2005) *Statline*, Voorburg/Heerlen: www.cbs.nl
- Cörvers, F., Dupuy, A., Dijkman, S., Golsteyn, B. en Hensen, M. (2003a) *Methodiek arbeidsmarktprognoses en -indicatoren 2003-2008*, Maastricht: ROA
- Cörvers, F. en Goldsteyn, B. (2003b) *De invloed van voortijdige schooluitval op de instroomprognoses van schoolverlaters op de arbeidsmarkt*, Maastricht: ROA
- D66 (2005) *Varia*, Den Haag: www.d66.nl
- De Volkskrant (2003-2005) *Varia*, Amsterdam: PCM uitgevers
- Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam (2004) *Vier grote steden en Nederland*, Amsterdam: DOSA
- Dienst Stedelijk Onderwijs Gemeente Rotterdam (2004) *Rotterdamse monitor voor voortijdig schoolverlaten; 3-meting 2002-2003*, Rotterdam: DSOGR
- Dekkers, H. P. J. M. (2003) *Voortijdig schoolverlaten, Onderwijskundig Lexicon Editie III*, Alphen aan den Rijn: Kluwer
- Derriks, M., Koopman, P. en Voncken, E. (2003) *Bezigheden en bereikbaarheid niet-leerplichtige voortijdige schoolverlaters Alkmaar*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut
- Eimers, T. en Roelofs, M. (2005) *Zicht op een sluitende aanpak: een nieuwe fase in de bestrijding van het voortijdig schoolverlaten*, Den Haag: de Onderwijsraad
- Groot, R. de (2005) *Onderwijsdecentralisatie en lokaal beleid*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut
- Herweijer, L.J. (1996) *Schoolloopbanen in de vier grote steden ongunstiger, Kwartaalschrift Onderwijsstatistieken*, Voorburg/Heerlen: CBS, III
- Impulse (2005) *Varia*, Leeuwarden: www.impulse.pj.nl
- Informatie Beheer Groep (2005) *Varia*, Groningen: www.onderwijsnummer.nl
- Junger-Tas, J. (2000) *Diploma's en goed gedrag; de maatschappelijke functie van het onderwijs vanuit justitieel perspectief*, Den Haag: Ministerie van Justitie
- Junger-Tas, J. (2002) *Preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs*, Den Haag: Ministerie van Justitie
- Kleijer, H., Beekun, R. van en Tillekens, G. (2004) *Respect! De alledaagse werkelijkheid van het 'zwarte' VMBO, Sociologische Gids*, Amsterdam/ Meppel: Uitgeverij Boom, 51, 2, 101-129
- Korpershoek, H. (2005) *Zeer voortijdig schoolverlaten in het Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs*, Groningen, Rijksuniversiteit Groningen
- Leeuwen, A. (2004) Een vak leren; schaf VMBO af, breng ambachtsschool en mavo terug: dat is wat ouders en docenten willen, *Elsevier*, Amsterdam: Reed Business Information, 49, 11
- Leeuwenburgh, W.H. en Eeden, P. van (1990) *Onderwijs in de vier grote steden*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag: SDU uitgeverij
- Meijnen, W., Verhoeven, J. en Dekker, H. (2001) *Educatie in de grote stad; kansen en bedreigingen*, Utrecht: ORD universiteit van Utrecht
- Melis, G. N. (2003a) *Kenmerken van zorgleerlingen in het VMBO; bezinning op het leerwegondersteunend onderwijs*, Apeldoorn/ Antwerpen: Fontys-OSO-reeks nummer 6a, Garant
- Melis, G. N. (2003b) *Kenmerken van zorgleerlingen in het VMBO; bijlagen*, Apeldoorn/ Antwerpen: Fontys-OSO-reeks nummer 6b, Uitgeverij Garant

- Melisse, R. en Walraven, G. (2001) *Doorgaan tot je niet meer kunt?*, Sardes, Leuven/Apeldoorn: Uitgeverij Garant
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijk Relaties (2004a) *Jaarboek Grote Stedenbeleid 2003*, Rotterdam: Ecorijs Nederland BV
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijk Relaties (2004b) *Samenwerken aan de krachtige stad; uitwerking van het stelsel Grote Stedenbeleid 2005-2009 (GSBIII)*, Den Haag: Ministerie van BZK
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijk Relaties (2005a) *Varia*, Den Haag: www.minbzk.nl
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijk Relaties (2005b) *Varia*, Den Haag: www.grotestedenbeleid.nl
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2003a) *De brede school in het voortgezet onderwijs*, Oberon, Utrecht: Usp.bv.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (1969) *De leerplichtwet*, Zoetermeer: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2001a) *De RMC-wet*, Zoetermeer: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (1993) *Een goed voorbereide start*, Zoetermeer: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2001b) *Leerwerktrajecten basisberoepsgerichte leerweg VMBO, Uitleg*, Zoetermeer: Ministerie van OCenW, 7, 34-41
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2002) *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in kerncijfers*, Den Haag: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2003b) *Onderwijsprofiel van Nederland; Education at a Glance 2003*, Den Haag: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en wetenschap (2004a) *Koers Vo; de leerling geboeid, de school ontketend*, Den Haag: Ministerie van OCenW
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005a) *Varia*, Den Haag: www.minocw/vsv
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005b) *Varia*, Den Haag: www.onderwijsachterstanden.nl
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2005c) *Varia*, Den Haag: www.vmbo.nl
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2003c) *Varia*, Den Haag: www.voortijdigschoolverlaten.nl
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004b) *Voortgangsrapportage voortijdig schoolverlaten en RMC analyse*, Den Haag: Ministerie van OCenW
- NIZW jeugd (2005) *Varia*, Utrecht: www.jeugd zorg.nl
- NRC Handelsblad (2005) *Varia*, Amsterdam: PCM uitgevers
- Onderwijsinspectie (2003a) *Onderwijsverslag*, Utrecht: de Onderwijsinspectie
- Onderwijsinspectie (2004) *Onderwijsverslag*, Utrecht, de Onderwijsinspectie
- Onderwijsinspectie (1997) *Onderwijsverslag*, Utrecht: de Onderwijsinspectie
- Onderwijsinspectie (2003b) *Tweede fase vierde jaar: een overzicht van de stand van zaken vier jaar na de invoering van de tweede fase HAVO/VWO*, Utrecht: de Onderwijsinspectie
- Onderwijsinspectie (2000) *Voor wie is de school? Jongeren over de invloed van het schoolklimaat op het voortijdig schoolverlaten*, Utrecht: Onderwijsinspectie
- Onderwijsinspectie (2002) *Voortijdig schoolverlaten in het middelbaar beroepsonderwijs: deel 1: omvang en betekenis; deel 2: methodologische verantwoording*, Utrecht: de Onderwijsinspectie
- Onderwijsraad (2005) *De stand van educatief Nederland*, Den Haag: de Onderwijsraad
- Onderwijsraad (2004) *Tot hier en nu verder; startkwalificaties en leerroutes*, Den Haag: de Onderwijsraad
- Open Universiteit Heerlen (1997) *Basiccursussen sociale wetenschappen; voortijdig van school, een thematische introductie*, Heerlen: Open Universiteit Heerlen
- Portengen, R. en Dekker, H. (1998) *Van dropout tot ambachtswerker: een dieptestudie onder zeer voortijdig schoolverlaters*, Nijmegen: Instituut voor toegepaste Sociale Wetenschappen
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2004). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2003; Statistische Bijlage*, Maastricht: ROA
- RMC Net (2005) *Varia*, Eindhoven: www.rmnet.nl
- Simons, J. en Kort, I. de (2004) *Aanpassen of afschaffen*, 's Hertogenbosch: KPCgroep
- Slavin, R. E., Karweit, N. L. en Madden, N. A. (1989) *Effective programs for students at risk; a practical synthesis of the latest research on what works to enhance the achievement of at-risk elementary students*, Boston/ London/ Sydney/ Toronto: Allyn en Bacon
- Sociaal Cultureel Planbureau (2005) *Varia*, Den Haag: www.scp.nl

- Slash21 (2005) *Varia*, Lichtenvoorde: www.slash21.nl
 Stichting Leerplan Ontwikkeling (2005) *Varia*, Enschede: www.slo.nl
 Suhre, C., Wit, W. de en Mulder, L. (1996) *Onderwijsachterstanden in het voortgezet onderwijs; eindrapport schoolloopbanen onderzoek OVB-cohort 88-8*, Nijmegen: GION
 Tilborg, van L. en Es, van W. (2004a) *Almanak voortijdig schoolverlaten 2003; een verbeterd model voor de sluitende curatieve aanpak van het voortijdig schoolverlaten*, Utrecht: bureau Sardes
 Tilborg, van L. en Es, van W. (2002) *Dieptestudie voortijdig schoolverlaten 2001*, Utrecht: ITS/ bureau Sardes
 Tilborg, van L. (2001) *Grote school, minder zicht op kind*, Utrecht: bureau Sardes
 Tilborg, van L. en Es, van W. (2004b) *Werk in uitvoering; de evaluatie van de RMC-wet in 2003*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut
 Trouw (2004) *Varia*, Amsterdam: PCM uitgevers
 Unic (2005) *Varia*, Utrecht: www.unic-utrecht.nl/school

10. Gebruikte afkortingen

- AVO: Algemeen Vormend Onderwijs
 BZK: Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
 CBS: Centraal Bureau van de Statistiek
 GOA: Gemeentelijk Onderwijs Achterstandenbeleid
 ISCED: International Standard Classification of Education
 ITA: Indicator Toekomstperspectief Arbeidsmarkt
 JONG: Jeugdbeleid Overheden Nu Gezamenlijk
 HAVO: Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
 MAVO: Middelbaar Algemeen Voortgezet Onderwijs
 MBO: Middelbaar Beroeps Onderwijs
 MBO-1: Assistent opleiding
 MBO-2: Basisberoeps opleiding
 MBO-3: Vak opleiding
 MBO-4: Middenkader opleiding
 MBO BBL: Beroeps Begeleidende Leerweg
 MBO BOL: Beroeps Opleidende Leerweg
 OCenW: Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap
 OESO: Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling
 OVB: Onderwijs Voorrang Beleid
 ROA: Research centrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
 ROC: Regionaal Opleidingscentrum
 RMC-functie: Regionale Meld- en Coördinatiefunctie
 SZW: Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
 VE: Volwassenen Educatie
 VMBO: Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs
 VMBO-b: Basisberoepsgerichte leerweg
 VMBO-g: Gemengde leerweg
 VMBO-k: Kaderberoepsgerichte leerweg
 VMBO-t: Theoretische leerweg
 VSV: Voortijdig School Verlater/ Voortijdig School Verlaten
 WWO: Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
 WWS: Het ministerie van Volkshuisvesting, Welzijn en Sport
 WO: Wetenschappelijk Onderwijs

11. Geïnterviewde schooldirecteuren

- Dhr. H. Doodkorte: Locatie directeur Piter Jelles Montessori, Leeuwarden
 Dhr. P. Hieltjes; Conector Montessori College, Nijmegen
 Dhr. F. Kulik; Plv. voorzitter centrale directie Etty Hillesum Lyceum, Deventer
 Dhr. T.W. Schakenbos; Algemeen directeur Bredero College, Amsterdam
 Dhr. K. Visser; Directeur Open Schoolgemeenschap Bijlmer, Amsterdam